

Færøernes retshistoriske tilknytning til Danmark

Kári á Rógvi¹

Úrtak. Greinin er partur av størri ritgerð, sum Kári á Rógvi og Bárður Larsen saman skrivaðu Hægstarætti til heiðurs, tá ið rætturin var settur í Føroyum í august 2012 og í tí høpi vitjaði fullmannaður í Føroyum, eisini á Fróðskaparsetrinum, har Kári á Rógvi lektari í lögfrøði helt fyrilestur og svaraði spurningum. Partur av størru ritgerðini er birt í týðandi danska tíðarritinum Ugeskrift for Retsvæsen sum Dansk rets udfyldende karakter på Færøerne U.2013B.25. Hesin parturin av ritgerðini viðgerð lögsguliga tilknýti Føroya til Danmarkar.

Summary. The article is part of a larger paper, which Kári á Rógvi and Bárður Larsen wrote together in tribute to the Supreme Court, when the Court was in session in the Faroe Islands in August 2012 and in connection with that the entire Court visited the Faroes, including the University of the Faroe Islands, where Kári á Rógvi lecturer in law gave a speech and answered questions. Part of the larger paper is published in the leading Danish periodical Ugeskrift for Retsvæsen U.2013B.25 as 'The background and filling-out character of Danish law in Faroese law.' This part of the paper deals with the Faroese legal-historic association to Denmark.

1 Indledning. Dansk rets udfyldende karakter i de tilknyttede lande

1.1 Højesteret sættes på Færøerne

Artiklen er skrevet i anledning af, at Højesteret for første gang vil blive sat på Færøerne den 22. august 2012. At Højesteret vil blive sat på Færøerne må ses som udtryk for en retsskabende² anerkendelse af retsomsrådets egenart, som det sømmer sig en demokratisk retsstat med respekt for de konstituerende dele. Højesteret blev oprettet i 1661 som fælles øverste domstol for dobbeltmonarkiet

1 Lektari, PhD.

2 Meget apropos er der hverken i LBK. 1063 af 17. november 2011 om rettens pleje eller i LBK. 148 fra 9. marts 2004 af lov for Færøerne om rettens pleje (Kunngerðablaðið B.2004.221) hjemmel til at sætte Højesteret på Færøerne; på den anden side er der heller ingen hindring i lovene (retten har sit "sæde" i København, men betydningen synes være "hovedsæde" mere end en lokalisering kombineret med et "udrejseforbud"). Man har derfor et retsskabende valg; hvad enten man siger, "der er ingen hjemmel," eller, "der er ingen hindring," vil Højesteret afgøre spørgsmålet og skabe en praksis alene ud fra at være blevet opmærksom på muligheden.

Danmark-Norge.³ Færøerne var som tilknyttet Norge omfattet af Højesterets jurisdiktion fra første færd, men altid med andre retskilder end gældende i Danmark, bla. Christian V's Norske Lov, mange særegne love og principper, herunder særlige varianter af danske love, og siden 1940 egen lovgivning, egen styrelsesordning, foruden fraværet af bindende EU-ret. Samtidig er Færøerne i endnu højere grad end Danmark et befolkningsmæssigt udfordret land og kendetegnet af ret dæmpet lovgivningsaktivitet.

1.2 Udfyldende ret og baggrundsret i praksis

Artiklen gør desuden enkelte kommentarer til advokat Wedel Niensens artikel i U.2011B.210. Som bemærket af advokat Jeppe Wedel Nielsen, bliver dansk ret anvendt både udfyldende og som baggrundsret på Grønland. Disse to begreber dækker over dels behovet for konkrete bestemmelser og dels behovet for overordnede retsbegreber, fortolkningsregler og andre metodiske forudsætninger for analyse af såvel positive bestemmelser, retssædvaner og praksis. Disse begreber synes velegnede til analysen af dansk rets relevans i de tilknyttede lande. Men deres praktiske funktion vil dog variere henholdsvis i Grønland og på Færøerne, navnlig på grund af de to landes forskellige retshistorie. Denne del behandles i *U.B2013.25*.

1.3 Et program for dommerskabt ret på Færøerne

I artiklens del 3 vil vi diskutere behovet for dommerskabt ret, case-law som det kaldes i EU og EMRK sammenhæng.⁴ Det gøres gældende, at det følger af Grundlovens og Styrelseslovens bestemmelser, at retterne har pligt til at formulere sig i form af regler, ikke blot resultater. Med EU og EMRK har man i dansk ret fået begrebet case-law om gældende ret i tilfælde, hvor mellemfolkelige fællesskaber efter vedtagelse af generelle, men dog operationelle retsprincipper overlader til domstole at tage konsekvenserne heraf og igennem retsanvendelse nærmere at udforme forståelsen af disse principielle begreber i mødet med mere specifikke retsakter. Givet, at man har opgivet at finde tætmaskede positive lovbestemmelser som løsninger på alle tænkelige udfordringer og partikulære problemer, men i stedet har forladt sig på domstolenes konstatering af lovens detaljer ud fra vedtagne principper, gøres det gældende, at Højesteret i København

3 Der kan henvises til indledning i Nils Rune Langeland: *Siste ord. Højsterett i norsk historie 1814–1965*, Cappelen Oslo 2005, som er bind I af en fremragende retshistorie i to bind. Andet bind er Erling Sandmo: *Siste ord. Høyesterett i norsk historie 1814–1965*. Torben Jensen Højesteret og Retsplejen, GadJura København 1999, har ligeledes et historisk afsnit med yderligere henvisninger.

4 I EMRK databasen HUDOC (<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>) kan man søge på “case law.” For arbejdsrets vedkommende har spørgsmålet om principielle dommes præjudikatværdi været afklaret i hvert fald siden 1923, se Niels Waage, *Arbejdsretten gennem 100 år*, Bind I side

(endnu)mere end domstolene i Strasbourg og Luxembourg er kvalificeret til denne form for gradvis retsdannelse for Færøernes vedkommende, at denne form for retsdannelse har dybe rødder i norrøn og færøsk kultur, samt at der er større behov derfor i rigets mindre dele, herunder hvad i dansk retssprog før hed ”vort land Færø.”⁵ Denne del behandles i *U.B2013.25*.

1.4 Færøernes tilknytning til Danmark og udviklingen i positiv ret, artiklens del 4 og del 5

Sum supplement til en række artikler, deriblandt Wedel Nielsen, skal vi desuden se nærmere på henholdsvis Færøernes tilknytning til Danmark i del 4 og udviklingen i positiv ret på Færøerne i del 5. Denne del behandles i nærværende artikel.

2 Færøernes tilknytning til Danmark

Mange læsere vil givetvis undre sig over den dybere baggrund for et faglig set utrolig spændende men unægtelig noget fremmedartet retsområde, som Færøerne vil kunne forekomme. Derfor følger et afsnit om den retshistoriske baggrund, som synes mangle i tidligere indlæg.⁶

Interesserede i retshistorie vil vide, at Færøernes nuværende tilknytning til Danmark skyldes en lang historisk udvikling, hvor de væsentligste elementer er færøsk tilknytning til Norge i perioden op til 1271, forening af det norske og det danske monarki omkring 1380, afståelse af Norge 1814, genåbning af Løgtingið 1852, de facto selvstyre 1940, folkeafstemning til fordel for løsrivelse 1946 og hjemmestyreordning 1948.⁷

Dobbeltmonarkiet blev etableret ved ægteskabet mellem Harald VI af Norge og Margrethe I af Danmark, som resulterede i et dobbeltmonarki, hvis konge foruden var hertug af Holstein i det tyske rige. Som suveræn i tre riger med tilknyttede lande kunne Christian VII i 1776 kunne udstede ”en Grund-Lov om

-
- 5 Se Joen H. Andreasen Færøerne i Dommeren i det 20. århundrede, s. 555ff., der på s. 558 citerer et kongeligt brev fra 1616 til Lagtinget: “...meninge wore och Norgis Cronis Bönder och Thienere som bygge och Boe paa worrt Lannd Fherrö.” Christian IV lod ligeledes bekendtgøre gamle norrøne love i dansk oversættelse (med samme barokke stavemåde). Lagtingets protokoller fra begyndelsen af 1600 tallet er udgivet ved Einar Joensen Tórshavn, og der henvises i disse til endnu ældre tingbøger, herunder til ældre domme. Nyere forskning tyder dog på, at der var endnu mere case-law skabt i systemerne, hvis domsprotokoller er tilgængelige i gotisk håndskrift, men kun delvis udgivet på mere læsbar vis.
- 6 Der kan nævnes U.1950B.89 Edvard Mitens: ”Færøernes Selvstyre,” U.1950B.200 dr. jur. Poul Meyer: ”En imødegåelse,” U.2002B.377 Sjúrdur Rasmussen: ”Til hjemmestyreløven os skiller” – som alle tager udgangspunkt i hjemmestyreordningen, der dog kun strækker sig over en begrænset del af øernes retshistorie.
- 7 For yderligere betragtninger se vores artikel U.2013B.25 med flere henvisninger

Indfødsretten” for ”alle vore Riger og Lande,” omfattende alle ” danske, norske og holstener, eller hvem derved lige agtes.” Færøerne var sammen med en række andre vestlige ølande i henhold til den såkaldte gamle pagt⁸ med Norges Konge et af disse ”lande” og færinger ”ligeagtede” i forhold til indfødsret.

I dette statsretlige konglomerat blev der i 1661 oprettet en for Norge og Danmark fælles Højesteret. Denne fornemme sidste instans var fra oprindelse kyndig i juridisk mangfoldighed, idet de to riger havde hver deres lovgivning – selv Christian V’s store kodifikation fik forskellig udformning i henholdsvis Norske Lov og Danske Lov. Det hører således til de elementære fejltagelser, at unge jurister på Færøerne henviser husbondsansvar til DL 3-19-2, når den for Færøerne gældende retskilde er NL 3-21-2.

Denne flerjurisdiktionelle behændighed kom ofte til syne i forhold til Islands, hvis indbyggere udviste stor lovkyndighed og mere procesiver end færinger. Der er således en række domme fra Højesteret i islandske sager, deriblandt U.1918.953H og U.1918.957H, hvor der dømmes efter den islandske grundlov i sager om ekspropriation kontra regulering.

Dobbeltmonarkiet blev dog væsentligt reduceret ved Kiel-traktaten af 1814. Kongen blev som følge af uheldige alliancer under napoleonskrigene nødt til at afgive hoveddelen af sit norske rige, hvad man kan kalde ”det geografiske Norge.” Han fik dog Svensk Pommern som kompensation, som straks blev mageskiftet med Prøjsen til Lauenborg. Ifølge en indskudt sætning i traktatens⁹ § 4 blev Grønland, Færøerne og Islands dog bibeholdt (andre vestlige bilande var mistet på anden vis), og dobbeltstyret fortsatte derfor, omend i meget asymmetrisk form med Danmark som den langt større enhed. Fra dansk side begyndte man at tale om ét rige, endda af nogle betegnet som et enhedsrige, men den manglende totale integration var fortsat positivt bestemt i den fortsat gældende Grund-lov om indfødsretten (som plejede at stå forrest i den trykte udgave af Karnov), i Danmarks Riges Grundlovs bestemmelse i § 1 om ”dele af riget” – som står i modsætning til Norges Riges Grundlovs bestemmelse i § 1 om et ”udeleligt Rige” – samt de mere praktiske bestemmelser om særlig kundgørelse på Færøerne,

8 De forskellige ølande har sandsynligvis hver især indgået traktater med Norges konge efter samme model som den islandske fra 1262-64. Om denne se Sigurður Línal: ”Retshistorie og politik. Om Islands statsretlige stilling 1262-1662.” Tidsskrift for Rettsvidenskab. Særtrykk fra årgang 86 – 1973.

9 Fredstraktat imellem Danmark og Sverrig, sluttet i Kiel 14. Januar 1814. Teksten findes f.eks. i Mads T. Andenæs Grunnloven vår Universitetsforlaget 14. Udgave 2001. Ganske nyttig samling af forfatningshistoriske dokumenter. Om vor undtagelse fra afståelsen står der bla. ” – Grønland, Færøerne og Island, ikke deri indbegrebne – ”

hvorefter danske love skulle særlig kundgøres for at opnå gyldighed, hvilket medførte en praktisk autonomi og fortsat egenart som jurisdiktion.

Færøernes eget parlament, Løgtingið, Lagtinget på retssdansk, blev ikke sammenkaldt fra 1814 til 1852. På dette tidspunkt var der en del forviklinger om andre tilknyttede riger og lande, som endte med afståelsen af hertugdømmerne, samt at Island fik sin egen udvikling med grundlov, hjemmestyreordning, eget kongerige, egen højesteret og til sidst fuld uafhængighed som republik. Færøerne blev dog repræsenterede på Rigsdagen, men ønsket om øget autonomi kom fortsat til udtryk og endte efter anden verdenskrig med hjemmestyreordningen af 1948 og egen lovgivning og forvaltning, samt delvist egen udenrigspolitik, som medførte, at man fra 1973 kom til at stå udenfor EF/EU. Retssystemet er formelt fælles, men med en egen retsplejelov, men man har ikke på samme måde som på Grønland udviklet et system tilstrækkeligt tillempet lokale og kulturelle forhold. Der er vedtaget hjemmel fra dansk side til færøsk overtagelse af byret og landsret.

3 Gælder denne lov i Grønland og på Færøerne? – positiv ret i rigets mindre dele

3.1 Tre perioder for positiv ret på Grønland

Wedel Niensens påviser tre faser i positiv ret på Grønland. Det er interessant at se, at der har været andre men lignende perioder i udviklingen af positiv ret på Færøerne. Det tør antydes, at disse forskellige perioder både giver grundlag for fortsat forskning på området, og navnlig bevirker, at der er mange praktiske spørgsmål, der må besvares i rets anvendelsen, navnlig i principielle domme, der reder trådene ud.

De tre perioder er:

- Før 1953
- Fra 1953 til 1979
- Efter 1979

I den første er perioden før grundloven af 1953, var danske love kun blev gældende, hvis dette positivt blev bestemt. Af Thule-sagen **U.2004.382H** fremgår, at Grønland som koloni til hvis grad havde dansk ret som baggrundsret i, idet tab som følge af tab og forringelser skulle fastsættes efter principperne i den dagældende grundlovs § 80, selv om bestemmelsen ikke fandt direkte anvendelse. Den anden periode går fra 1953 til 1. maj 1979, hvor Grønland blev integreret i dansk ret ved, at alle danske love vedtaget i denne periode kom til at gælde i Grønland. Den tredje periode er efter 1979, hvorefter danske love gælder, hvis de positivt tiltrædes fra grønlands side og implementeres igennem kongelig

anordning. Hjemmestyret, henholdsvis selvstyret har i denne periode lovgivet – og på samme måde som på Færøerne uden nogen form for stadfæstelse fra metropolmagtens side som f. eks. i Ålands tilfælde, hvor Finlands præsident har vetoret endog overfor enkelte bestemmelser i ålandske love.¹⁰

3.1.1 Interessante spørgsmål for videre forskning

Det ville være interessant at høre nærmere om, hvorvidt der gjald en særlig form for kundgørelse i de forrige perioder. Var det f.eks. almindeligt med grønlandske særbestemmelser som f. eks. grundlovens bestemmelser om grønlandske forhold, GL §§ 28, 31, 32, 42, 71 og 86? Blev der vedtaget love for Grønland på samme måde som de mange love med titlen ”Lov for Færøerne om...”, der blev vedtaget især før, men også efter den færøske hjemmestyreordning?

I betragtning af den enorme indsats for at gøre retsplejen repræsentativ for befolkningen i Grønland bl.a. med et stærkt lægmandselement,¹¹ ville det også være interessant at høre, om ikke der på mange områder findes anvendelig grønlands ret til udfyldelse og som baggrundsret. Man må formode, at indenfor jagt, fiskeri, straf, familieforhold, sproglige spørgsmål som navne, samt mange andre områder vil det være mere frugtbart at lede efter løsningerne uden ”at krydse åen for at hente vand,” som man siger på færøsk.

3.1.2 Sammenlignet med Færøerne

Det ville ligeledes være interessant at høre nærmere om den praktiske udfordring i at få danske og grønlandske love til at passe sammen. På Færøerne har man f. eks. i vid udstrækning lovgivet accessorisk på fællesområderne i love,¹² der

10 Se generelt om Åland Markku Suksi, *Ålands konstitution*, Åbo Akademis förlag, 2005.

11 Denne indsats går meget langt tilbage og betyder bla., at man har kredsdomstole med lægdommere som første instans i visse sager, Retten i Grønland til andre typer sager og Grønlands Landsret som appelinstans med samme adgang som i Danmark til tredjeinstansbehandling i Højesteret efter bevilling, se L. 313 af 30. april 2008 om [ny retsplejelov for Grønland] (i kraft trådt 1. januar 2010) og betænkning 1442/2004. Dermed burde Grønland være relativt bedre stillet (relativt til før og til Færøerne), både når det gælder udvikling af egen praksis og kvalificeret forberedelse af sager til eventuel tredjeinstansbehandling.

12 Begge hjemmestyreordninger brugte andre ord end ”love,” for Færøernes vedkommende ”lagtingslove” (forkortes normalt til LL. i modsætning til L. for love gældende i Danmark, A. for kongelige anordninger, der sætter danske love i kraft på Færøerne med de ønskede ændringer, MB. for Midlertidig Bestemmelse fra krigen og K. for kunngerød, færøsk bekendtgørelse). Sondringen mellem love og langtingslove og tilsvarende for Grønland synes dog kun at have ordensmæssig betydning, se U.2002.2591Ø, hvor Østre Landsret udtaler: ”En landstingsforordning er ikke en administrativ bestemmelse, men må sidestilles med lovgivning.” Dermed afkræftedes dr. jur. Poul Meyers antagelse i U.1950B.200 om ”at disse „love” i et og alt må betragtes som delegationsanordninger, altså forskrifter, der udstedes af administrative myndigheder i medfør af en særlig

hovedsagelig falder indenfor særområder, med bestemmelser om retspleje,¹³ straf¹⁴ og lignende.¹⁵

3.2 *Syv perioder for positiv ret på Færøerne*

For Færøernes vedkommende er de sammenlignelige perioder i hvert fald følgende.¹⁶

3.2.1 *Perioden før 1271*

Perioden før cirka 1271,¹⁷ hvor Færøerne er organiseret med et alting der mødes årligt i Tórshavn. Efter norrøn tradition blev der sondret mellem løgrættu og nýmæli, retsskabende domme og retsskabende vedtagelser. De skriftlige kilder er sparsomme, men en række endnu gældende principper færøsk landboret er udviklet i denne periode. Der var ikke tale om demokrati i moderne forstand, men mindst den samme form for ordnet styre med love, institutioner og traditioner som andre sammenlignelige enheder på samme tid. Der er tale om en funktionel jurisdiktion, hvor retsskabelse sker i praksis og kendskab til retten sker ved dels at høre lögsgumaður (lagmand på retssdansk) opsummere loven og dels ved at overvære retten anvendt i sager, som ofte har været appelleret fra de seks lokale ting i syslerne.

3.2.2 *Perioden fra 1271 til 1814*

Perioden fra cirka 1271, hvor den norske konges overhøjhedsret er anerkendt, og hvor norske landslove kom til at gælde, dog med en kodificering fra 1298 af ældre færøske bestemmelser, der forsat skulle gælde. I denne periode forenes de to kongeslægter, og derefter de to riger igennem Bergen-traktaten af 1450. Færøerne bevarer den retslige egenart med eget ting, der dog gradvis omtales som lagting (domstol) efter norsk forbillede. Der bevares en meget høj grad af autonomi, ikke

bemyndigelseslov..."

- 13 Se Ll. 60 frá 10. mai 2000 um lógtingsins umboðsmann § 8, stk. 2, der pålægger domstolene at medvirke til sekundære afhøringer.
- 14 Se Ll. 28 frá 10. mars 1994 um vinnuligan fiskiskap § 40, der pålægger straf i form af bøder. Samme lov § 41 bestemmer tillige, at bøderne 50-50 mellem "ríkisstýrið og landsstýrið" – 'rigsstyret og landsstyret.'
- 15 Se Ll. frá 16. mars 1998 um kolvetnisvirksemi § 42, hvor man modificerer søloven for Færøernes vedkommende. Dermed afkræftedes dr. jur. Poul Meyers antagelse i U.1950B.200 om at "...end ikke Edv. Mitens vil påstå, at de færøske lagtingslove kan ændre gældende rigslov på et område, der er fællesanliggende."
- 16 Se i øvrigt Bárður Larsen & Kári á Rógvi Fyrisitingarlóg, Fróðskaparsetur Føroya 2011, afsnit "At finna fyrisitingarlóg."
- 17 1271 er året, hvor kong Magnus Lagabøter af Norge sender brev til Færøerne om ikrafttræden af hans nye lovsamling (deraf tilnavnet Lagabøter – forbedrer af love) men samtidig et tilsagn om fortsat brug af visse love, "som jeres egen lovbog" hidtil har indeholdt. Se Jacob Jacobsen: Diplomatarium Færoense Tórshavn/København 1907 side 24. Dermed kan forudsættes en lignende ordning som den islandske.

mindst på grund af den praktiske udfordring med at styre et så fjerntliggende land. Autonomien ses f. eks. i en række domme¹⁸ fra systemerne (landsdelene), hvor de ældre retsprincipper forsat anvendes og norske bestemmelser tilpasses de lokale forhold. Løgtingið i Tórshavn fortsætter endog længe med at lovgive; således har vi bevaret vedtagelser om tingets aflønning ca. år 1400¹⁹ og om regulering af hunde 1350²⁰, og Løgtingið forudsætter klart i sine domme, at man altid kan finde eller vedtage ret til at få afgjort trætter.²¹ Den gradvise samling af magten i København gør, at man begynder at få retsakter fra Danmark, men selv efter enevældens indførelse, skelnes der mellem riger og lande. Færøerne får således den norske variant af enevældens store kodificering norske lov. Centralmagten i København synes ikke at have retsenhed som målsætning; således får man den nævnte kodificering fra 1298 udstedt igen som en art ”lovbekendtgørelse” i Christian IV’s tid.

3.2.3 *Perioden fra 1814 til 1852*

Perioden fra cirka 1814, hvor den forsatte centralisering accelereres af, at Danmark efter en uheldig alliance med Frankrig ved Kiel-traktaten kommer til afstå Norge, og Løgtingið nedlægges. Året før var der i Cancellie-Plakat af 23. marts 1813 bestemt, at Sorenskriveren (norsk betegnelse for dommer) skal ”...naar det enten efter Brevveksling med det kgl. Rentekammer eller med vedkommende Overøvrighed paa Færøerne maatte anses utvivlsomt, at en for Danmark udgiven almindelig Anordning sammesteds er anvendelig, da at foranstalte samme paa lovlig Maade bekendtgjort til Efterlevelse.” Der sker således en udvælgelse blandt positiv ret foretaget af det lokale embedsværk. Disse har ofte haft stort lokalkendskab, nogle af sorenskriverne var enten færøske eller opvokset som børn af embedsmænd på Færøerne, og flere af amtmændene var meget visionære, når det gjaldt Færøernes udvikling. Der gives en række love specifikt for Færøerne, f. eks. regulering af grindehvalfangst fra 1832,²² hvorefter der indføres en uddeling af hvalkød til den lokale befolkning, og jordejeres andel af fangsten tilsvarende

18 Der forskes nu i denne periode, og vi håber inden længe sammen med kolleger fra Fróðskaparsetur at beskrive nærmere denne retshistorie og ikke mindst færøsk case-law i senmiddelalderen.

19 Skipan um tingfaratoll, gengivet bla. i Diplomatarium Færoense side 27.

20 Hundabrævið, gengivet bla. i Poul Petersen: Ein føroysk bygd, Tórshavn 1968 (licentiafhandling).

21 Et praktisk eksempel på lovgivning, der bruges som udfyldende ret er anvendelse af ”Stóri dómur” om visse former for blodskam, som er vedtaget på Islands Alting sommeren 1564 og bruges udfyldende i en række sager, også før de kom besked herom fra Danmark ved reskripter af 1637 og 1662, f. eks. i dom afsagt af Løgtingið 30. juli 1618, se Joen H. Andreassen ”Færøerne” på side 566. Dette tyder på, at man enten abstrakt vedtog den samme retsakt, eller i praksis brugte, hvad der var nærmest, i hvert fald har man vist om, at islendinge havde behandlet spørgsmålet.

22 Grinderegulativet 1832 kan ses på <http://www.tinganes.fo/logir/Gamlarlogir/Yvirlitgamlarlogir.htm>

reduceres. Selv i denne periode med lavpunktet for formel medindflydelse følges oplysningstidens ideal med lovens ånd skal følge landets forhold, som datidens jurister kendte bla. fra Montesquieus mange betragtninger om lokale forholds betydning, ikke mindst hans mange bøger (kapitler) i Om lovenes ånd om vejrforhold, som ofte føles at have særlig relevans for Færøerne.²³

3.2.4 *Perioden fra 1852 til 1940*

Perioden fra cirka 1852, hvor lagtinget igen sammenkaldes, justitsministeriet udsteder en bekendtgørelse, hvorefter "...de af Rigsdagen vedtagne og af Kongen stadfæstede Love også er gældende for Færøerne, naar der ikke i Loven findes nogen udtrykkelig Bestemmelse om det modsatte." I denne periode får man de mange bestemmelser om, at "denne lov gælder ikke for Færøerne," ofte efterfulgt af: "men kan sættes i kraft med de ændringer som forholdene tilsiger." Kundgørelse blev senere præciseret til foruden kundgørelse i Lovtidende kundgørelse af lovens datering, nummer og titel i Amtstidende for Færøerne. Lagtinget er fra et dansk synspunkt strengt taget et administrativt amtsråd, men i praksis bygger lagtinget på den hidtidige retslige egenart og vedtager en række henstillinger til danske myndigheder om at få særlig færøsk lovgivning. Endnu gældende vigtige love fra denne periode er f. eks. Lov for Færøerne om Mægling i Arbejdsstridigheder 1928 og Lov for Færøerne om Haugers Styrelse 1937. I andre tilfælde fremgår det af kongelig anordning, i hvilken efter forholdene tilsagt form en given lov skal gælde.

3.2.5 *Perioden fra 1940 til 1948*

Perioden 1940-1948, hvor Færøerne er besat af Storbritannien, og der kundgøres en foreløbig styrelsesordning,²⁴ hvorefter en række love vedtages som midlertidige bestemmelser, mange af disse fortsætter i kraft længe efter, mest praktisk det færøske forsikringsmonopol og lejeregulering²⁵ for Tórshavn. I denne periode blev der etableret et improviseret retssystem med lægdommere, som ellers ikke var en del af færøsk proces, deriblandt en mulighed for at få sager til fornyet behandling med samme sorenskriver men med andre meddommere, hvoraf nogle var jurister. Man havde således reelt etableret en særlig færøsk landsret. Efter krigen var der på tale at give adgang til at indbringe disse landsretssager for Højesteret, men lagtinget afviste dette.²⁶

23 Se Lovenes Ånd, Bog XIV, XV, XVI, XVII og XVIII.

24 Midlertidig styrelsesordning af 9. maj 1940.

25 MB. 41 af 2. december 1940 om Lejeforhold var ifølge § 16 kun gældende for daværende Thorshavn Kommune, den blev vist udvidet efterhånden som kommunen under navnet Tórshavnar Kommuna voksede ved sammenlægning med omegnskommuner. Ved K. 17 frá 10 apríl 1973 blev den udvidet til daværende Tórshavnar uttanbíggja kommuna. MB. om lejeforhold blev først ophævet ved Ll. 60 frá 26. Mai 2010 um útleigan av bústøðum. I hele denne periode har lejeret på Færøerne være delvis sparsomt reguleret, delvis ureguleret med tilsvarende behov for case-law.

26 Joen H. Andreassen "Færøerne" på side 570.

3.2.6 Perioden fra 1948 til 1994

Perioden fra 1948, hvor der efter en folkeafstemning til fordel for fuld selvstændighed pludselig er muligt at få en række indrømmelser fra dansk side, ikke mindst anerkendelse af umiddelbar færøsk lovgivningsmæssig og forvaltningsmæssig kompetence. I denne periode er sagsområder opdelt i fællesanliggender og særanliggender, som defineres som de i henhold til den på Rigsdagen og i Lagtinget vedtagne hjemmestyreløvs positivt nævnte og siden overtagne sagsområder. Der overtages en række sagsområder med det samme, blandt andet Færøernes interne styrelsesordning, som fører til den ældre styrelseslov af 1948. Der lovgives på særømråder parallelt på begge sprog, mens forarbejder som regel kun er på færøsk. Der oprettes en færøsk forvaltning, men den særlige landsret fortsætter dog ikke. Fællesanliggender reguleres ved anordning efter modellen fra før hjemmestyreordningen, men nu overtages i mange tilfælde forvaltningen og hjemmel til nærmere regeludstedelse delegeres til færøske myndigheder. Denne mellemform er attraktiv, fordi danske myndigheder slipper for den daglige forvaltning af f.eks. skoler og sociallovgivning, mens man dog ikke slipper for at betale, hvad førte til den voksende refusion og siden bloktilskud. Der lovgives som nævnt accessorisk på fællesområderne, og der er en række tilfælde af uklarhed om positiv rets gælden, som ses f.eks. i sagen U.1986.314H. Det kan også nævnes, at færøsk udenrigspolitisk kompetence tiltager i denne periode, og at Færøerne f.eks. forhandler fiskeriaftaler med en række lande,²⁷ og at man begynder at tage positivt stilling til, hvilke folkeretsakter skal gælde for Færøerne, hvor den praktisk mest vigtige begivenhed er, at Færøerne kommer til at stå udenfor EF/EU, hvorefter retsudviklingen i høj grad kommer til at være forskellig fra den i Danmark.

3.2.7 Perioden efter 1994

Perioden fra 1994, hvor Færøerne får den yngre styrelseslov og der vedtages flere supplementter til hjemmestyreordningen. Styrelsesloven betød, at den færøske deltagelse i fællesanliggender blev formaliseret, nu vedtages alle kongelige anordninger efter tre behandlinger i Lagtinget. Umiddelbart før var det bestemt, både for fælleslovgivning²⁸ og særlovgivning,²⁹ at kundgørelse af love, anordninger og bekendtgørelser skal ske i det færøske Kunngerðarblaðið (pendant til Lovtidende), for fælleslovgivning. Den færøske retslige egenart ses nu sådan grad, at den danske netdatabase retsinformation ikke medtager kongelige

27 Se f. eks. fiskeriaftale med Sovjet af 27. november 1977, underskrevet i Tórshavn og lignende aftaler med andre lande siden (oversigt findes www.fisk.fo); se tillige The North Atlantic Marine Mammal Commission Agreement Done at Nuuk on 9 April 1992.

28 L. 735 af 6. december 1989.

29 Ll. 109 frá 17. desember 1987 um alment kunngerðarblað.

anordninger om ikrafttrædelse for Færøerne, og heller ikke endnu gældende Love for Færøerne, som f.eks. det færøske variant af retsplejeloven eller de nævnte love om mægling og hauger. Heldigvis er der oprettet en færøsk database www.logir.fo. Meget væsentligt for praktiske retsudøvelse lovgives der på særømråderne ikke længere i paralleltekst, således er både positiv lov og forarbejder nu udelukkende færøsk sprog. Overtagelsesloven af 2005 medfører, at nu er alle sagsområder principielt overtagne særømråder, kun undergivet færøsk lovgivning og forvaltning, med mindre de positivt er nævnt som fællesanliggender, der ifølge loven ikke kan overtages (kongehuset, højesteret, forsvar, udenrigsanliggender og valuta) eller endnu ikke er overtagne, ifølge loven 12 sagsområder, hvoraf en del siden er overtaget, bla. strafferet. Fra denne periode kendes et eksempel på bekendtgjort lov imod Færøernes protest, nemlig den militære straffelov.

3.3.1 Retsinformation og lovvalg i praksis

Fra denne oversigt skulle det være klart, at et overblik over gældende positiv lov for Færøerne forudsætter et vist lokalkendskab, men dog er til at finde ud af.³⁰ Udfordringen er nok mere at fortolke og anvende disse love i en praktisk virkelighed, hvor der ikke altid er sat prik over alle i'er i lovforberedelsen, navnlig ikke foretaget alle konsekvensændringer og harmoniseringer, der kunne være ønskelige. Færøerne er ikke en stat, men et land med delvis statskvalitet og egen magtfordeling,³¹ hvor domsmagten har en vigtig rolle at udfylde.³²

4 Afslutning

Der er fra tid til anden fokus på spørgsmålet om Færøernes statsretlige stilling, hjemmestyrets karakter og mulige udvikling. Vi har også deltaget i den debat fra tid til anden, og der mange faglig set spændende diskussioner på det område.

Men den praktiske virkelighed byder på så mange andre udfordringer, som ikke bør forsømmes.

30 Nyere positive retskilder kan findes på www.logir.fo, som er en fortsættelse Føroysk Lógasavn som blev udgivet i bogform fra 1993. Ældre kilder findes i Erik Bonnevie og Edward Mitens: Færøsk Lovsamling Bind I og II, Tórshavn 1932, samt lignende senere udgivelser. Når det gælder færøsk baggrundsret og praksis, findes sorenskriver E. A. Bjørk: Færøsk Bygderet bind I – III, fotografisk genoptryk Tórshavn 1984, samt Færøsk Domssamling 1967 (1ste årgang) udgivet af Sorenskriveren (Dommeren) på Færøerne Tórshavn 1968. Sidstnævnte var vist tænkt som en årlig samling, men forsatte ikke, navnlig ikke efter E. A. Bjørks alt for tidlige død i 1972. Sorenskriveren er dog begyndt at udgive domme igen på nettet, www.domstol.dk/Faeroerne/nyheder.

31 U.1950B.89 på side 91.

32 Beklageligvis (fra et akademisk synspunkt) har Højesteret endnu ikke fået lejlighed til at udføre sin opmandsfunktion i tvivlsspørgsmål om hjemmestyrets kompetence henhold til hjemmestyrelovens § 6, stk. 2.

Færøsk ret er på vej ind i en spændende udvikling med forskning og undervisning med udgangspunkt i færøske forhold. Vi har nu fået de første juridiske kandidater fra danske universiteter med meritoverførte fag fra det færøske universitet Fróðskaparsetrið. Det har lykket sig at fokusere på praktiske og relevante fag som færøsk kollektiv arbejdsret, skatteret, forvaltningsret og kommunalret. Med interessen for systematiske undersøgelser følger en bevågenhed omkring de mange uafklarede spørgsmål. Mange af disse vil blive genstand for lovgivning, og debattens kvalitet bør alt andet lige forbedres af faglig vekselvirkning.

Men fortsat vil en række spørgsmål blive afgjort i praksis i retten. Navnlig Højesteret vil være i den situation, at hvad enten man træffer afgørelse den ene eller anden vej, vil man være retsskabende ud over den enkelte sags resultat. Minimalistiske domme især med ”allerede fordi” begrundelser vil dog kunne skabe ret ved misforståelse eller ved at skabe plads for forvaltningens retsskabende fortolkning, eller forskernes retsskabende fortolkning, idet lovgivning fortsat må forventes sparsom og lavfrekvent på mange områder.

Højesterets udfordring vil være at afklare mange i Danmark atypiske spørgsmål på grundlag af færøsk vedtagen lov, hvis historie går meget langt tilbage, fælles vedtagen lov, samt udfyldende ret, når der mangler vedtagen lov og baggrundsret for at udlede det relevante fra de andre kilder, og på mange områder kan der vel være mere relevante færøske kilder end danske navnlig til udfyldning, ligesom der kan være principper at hente fra den fælles kulturarv navnlig omkring fænomenet case-law. Sammen med dette skal der tænkes fravær af EU-retten direkte virkning, samt en række problemer med koordinering af spredte retskilder.

Man må derfor hilse Højesteret velkommen til på Færøerne, hvor den så at sige vil få sin sag for.

Kunnu kærustovnar herða avgerðir?

Arne Mikkelsen¹

Úrtak. Greinin er skrivað sum partur av próvtøkuni á skeiði í froyrskari fyrisitingarlóg. Greinin viðger stóðuna, tá mál verða kærð fyri hægri myndugleika, og kærummyndugleikin umhugsar at herða avgerðina hjá tí lægra myndugleikanum.

Summary. The article is written as part of the exam in the course on Faroese Administrative Law. The article concerns situation, when an administrative decision is appealed to a higher authority, and the superior body considers a more severe decision than the inferior body.

Inngangur

Endamálið við hesi grein er at greina fyrisitingarrættarlíga spurningin, í hvønn mun fyrisitingarrættarlígar kærustovnar kunnu herða avgerðir ið ein fyrisitingarmyndugleiki fevndur av § 1 í fyrisitingarlógini² hevur tikið. T.v.s. í hvønn mun fyrisitingarlígar kærustovnar hava heimild at broyta eina kærða avgerð til ógagns fyri klagandi partin, og hervið taka avgerðir “Reformatio in pejus.”³

Spurningurin er sostatt tætt knýttur at teimum materiellu heimildunum ið kærustovnar hava at ráða yvir í sambandi við kærviðgerðir. Til tess at greina henda spurning, er sostatt neyðugt at lýsa tær heimildir ið fyrisitingarlígar kærustovnar hava fingið tillagt, eins og tað hevur týdning at greina hvørjar høvuðsumstøður og atlit annars ið eru avgerandi fyri, hvørt ein fyrisitingarlígar kærustovnur má metast at hava at hava heimild at taka avgerðir reformatio in pejus.

Kærustovnar sum fyrisitingarmyndugleiki:

Sambært stýrisskipanini liggur dømandi valdið hjá dómstólunum, og hava hesir sostatt eina konstitutionelt treytaða uppgávu at taka avgerðir í rættarmálum við stóði í lóggávu, rættargrundsetningum og øðrum viðkomandi rættarkeldum. Kærustovnar eru harafturímóti aloftast ein partur av eini fyrisitingarskipan, ið hevur fingið tillutað myndugleika at viðgera avgerðir ið ein fyrisitingarmyndugleiki innan somu fyrisitingarskipan hevur tikið. Talan er harumframt aloftast um

1 Cand.merc.(jur), Handelshøjskolen i København (CBS); Rådgævi og Compliance Officer, Stjórnarskrivstovan í P/F BankNordik

2 Løgtingslóg nr. 132 frá 10. juni 1992 um fyrisitingarlóg/om forvaltning

3 Reformatio in pejus: Latín og inniber heimild at broyta eina kærða avgerð til ógagns fyri klagandi partin/partarnar.

avgerðir innan eitt ávíst heimildarøki ið fyrisitingarskipanin fyrisitur. Ein skilnaður millum ein dómstól og ein fyrisitingarligan kærustovn er sostatt, at heimildarøki hjá dómstólunum sum meginregla er breiðari enn hjá einum kærustovni. Harumframt eru avgerðir tiknar av dómstólunum í størri mun endaligar, meðan avgerðir ið ein kærustovnur tekur sum meginreglu kunnu kærast til dómstólarnar⁴ og ella Løgtingsins Umboðsmann, sum hevur eftirlit við allari almennu fyrisitingini undir heimastýrinum.⁵

“Administrativ rekurs”⁶ inniber, at ein avgerð ið ein fyrisitingarmyndugleiki hevur tikið kann leggjast fyri ein annan fyrisitingarmyndugleika/kærustovn til stóðutakan, og er hevur hesin kærustovnur – treytað av at ávís formlig viðurskifti eru lokin – skyldu at viðgera hesa avgerð/kæru. Rekursrætturin er ein grundleggjandi fyrisitingarrættarligur rættur ið ein kærheimilaður partur(ar) í einum máli hevur. Mótsett dómstólunum og umboðsmannakanning er her talan um at viðgerðin/kanningin liggur hjá einum fyrisitingarmyndugleika.

Sum omanfyri nevnt er rekursrætturin ein grundleggjandi fyrisitingarrættarligur rættur ið ein kærheimilaður partur(ar) í einum máli hevur. Hesin kærurættur hevur frá gamlari tíð ment seg til eina rættarsíðvenju, og er tengdur at einum hierarkiskum bygnaði í fyrisitingarskipani, har tað millum einstøku fyrisitingarmyndugleikarnar er eitt yvir- og undirvald. Í fyrisitingarskipanum har bygnaðurin ikki inniber eitt hierarkiskt yvir- og undirvald, er meginreglan at rekursrætturin skal vera heimilaður í lóg.⁷ Av tí at almennir fyrisitingarstovnar, fevndir av § 1 í fyrisitingarlógini⁸, sum meginreglu standa í einum hierarkiskum yvir- og undirvaldi til hvønn annan, er útgangsstøði at rekursrætturin fyri avgerðir tiknar av einum almennum fyrisitingarmyndugleika bæði kann vera heimilaður í omanfyri nevndu fyrisitingarrættarligu rættarsíðvenju, eins og hann kann vera beinleiðis heimilaður í lóg.

Heimildirnar hjá kærustovnum:

Spurningurin um heimildirnar hjá fyrisitingarligum kærustovnum kann býttast upp í ávikavist ein formligan part og ein materiellan/innihaldsligan part. Formligi parturin snýr seg um sjálvt kanningarhøvi, t.v.s. hvørt kærustovnurin hevur

4 Í hesum sambandi kann nevast, at lóggávan í ávísnum førum inniheldur ”endelig-hedsklausuler”, sum heimilað fyrisitingini at avgera ávísar rættarligar spurningar við bindandi virkningi – Eckhoff & Smith kap. 33 IV pkt. 2.

5 Eitt sjónarmið viðvíkjandi Løgtingsins Umboðsmanni er, at hesin de-facto er ein fyrisitingarligur dómstólur hóast stovnurin onga heimild hevur at broyta fyrisitingarligar avgerðir.

6 Mótsett rekurs inniber ”remonstration” at sami fyrisitingarmyndugleiki ið hevur tikið eina avgerð, tekur hesa upp til nýggja viðgerð.

7 Jon Andersen, kap. 6 I pkt. B

8 Løgtingslóg nr. 132 frá 10. juni 1992 um fyrisitingarlóg/om forvaltning

heimild viðgera eina ávísa kærur, meðan materielli parturin snýr seg um vavi í kæruiðgerðini og hvussu víðfevnandi henda kann vera.

Formligar heimildir hjá kærustovnum:

Er ein avgerð tikin av einum almennum fyrisitingarmyndugleika fevndur av § 1 í fyrisitingarlógini, kann henda avgerð kærast til annan fyrisitingarmyndugleika, hóast hettar ikki er positivt heimilað í lóg.⁹ Er avgerðin hinvegin tikin av nevndum og/ella ráðum ið ikki standa í einum hierarkiskum yvir- og undirvaldi yvirfyri almennum fyrisitingarmyndugleikum, er útgangsstøði at kærueimildin skal vera heimilað í lóg. Tó kunnu kærur um málsviðgerðina í slíkum nevndum og ráðum tíðum viðgerast av viðkomandi miðfyrising.

Kommunala sjálvstýrið inniber, at kommunurnar ikki standa í einum hierarkiskum yvir- og undirvaldi yvirfyri almennum fyrisitingarmyndugleikum.¹⁰ Útgangsstøði er sostatt, at kommunalar avgerðir bert kunnu kærast um hettar er heimilað í lóg. Interna delegatióin í kommununum inniber at kommunalar avgerðir mótvegis borgarunum í høvuðsheitum verða tiknar av ávísum nevndum og ráðum, ella av kommunalu fyrisitingini. Hesar avgerðir kunnu tískil vanliga kærast innanhýsis, og kann hettar, serliga í teimum størru kommununum, tala fyri at kommunurnar hava eina innanhýsis rekurskipan, sjálvt um talan í veruleikanum er um remonstratióin.¹¹ Eisini eru fleiri dømi um at avgerðir hjá kommunalum myndugleikum við heimild í lóg kunnu kærast til almennar fyrisitingarmyndugleikar.¹²

Samantikið kann sigast, at økini fyri lógarheimilaðum og ólógarheimilaðum rekursrætti í ein ávísan mun eru runnin saman, við tað at lógarásetingar um kærurætt verða settar inn á økjum, har kærurætturin annars hevði verið heimilaður í omanfyri nevndu rættarsíðvenju.

Harumframt eru innan serliga kæruintensiv øki¹³ serligar kæruskipanir, har ein aðalkærunevnd tekur endaligu fyrisitingarligu avgerðina. Sum dømi um slíkar

9 Í hesum sambandi kann eisini nevast § 24, stk. 1 í fyrisitingarlógini, ið inniheldur ásetingar um kæruegleiðing

10 Undantikið eru her interkommunalir felagsskapir ið eru fevndir av § 1, stk. 2 í fyrisitingarlógini

11 Rákið móti at leggja alsamt fleiri øki út til kommunurnar at fyrisita inniber, at borgarin í størrri mun kann vænta at fyrsta avgerðin í einum máli verður tikin av einum kommunalum myndugleika. Hesar kunnu tó vanliga kærast til almennar fyrisitingarmyndugleikar – slík dømi eru t.d. innan forsorgarøki og barnaverndarøki. Áhugavert verður at siggja hvørt rákið ímóti fleiri kommunalum fyrisitingarøkjum eisini fer at innibera at endaligu fyrisitingarligu avgerðirnar í størrri mun eisini skulu takast av kommununum.

12 Eitt slíkt dømi er § 70, stk. 1 í Løgtingslóg nr. 134 frá 29. oktober 1998 um umhvørvisvernd, sum seinast broytt við løgtingslóg nr. 128 frá 22 desember 2009.

13 Sum dømi um slík øki kunnu nevast almannaøki, barnaverndarøki og náttúrufríðing.

aðalkærunevndir kann nevnast Høvuðsbarnaverndarnevndin,¹⁴ Kærunevndin í almannamálum¹⁵ og Yvirfriðingarnevndin.¹⁶

Materiellar heimildir:

Materiellu heimildirnar hjá kærustovnum eru ikki greidliga ásettar í lógarásetingunum í føroysku ella donsku fyrisitingarlógunum. Til samanberingar er norska fyrisitingarlógin¹⁷ greiðari í síni áseting av hesum heimildum. Viðvíkjandi roynsluhøvinum¹⁸ ásetir § 34 í norsku fyrisitingarlóginu at:

“Tas klagen under behandling, kan klageinstansen prøve alle sider av saken og herunder ta hensyn til nye omstendigheter. Den skal vurdere de synspunkter som klageren kommer med, og kan også ta opp forhold som ikke er berørt av ham.”

Viðvíkjandi heimildini at taka avgerðir reformatio in pejus ásetir § 34 at: “Vedtaket kan ikke endres til skade for klageren, med mindre dennes interesser finnes å måtte vike for omsynet til andre privatpersoner eller offentlige interesser. Melding om slik endring må være sendt klageren innen 3 måneder etter at underinstansen mottok klagen. Begrensningene i første og annet punktum gjelder likevel ikke når vedtaket også er påklaget av en annen klager, og dennes klage finnes begrunnet.”

Í norskum fyrisitingarrætti er heimildin til Reformatio in Pejus, í teimum fòrum har bert ein kærupartur er, sostatt tengd at hvørt áhugamálini hjá kærandi mugu metast at víkja fyri áhugamálum hjá øðrum privatpersónum ella almennum áhugamálum. Heimildin at taka avgerðir reformatio in pejus byggir sostatt á eina subjektiva fyrisitingarliga meting. Eckhoff & Smith seta í hesum samanhangi spurnartekin við hvørt § 34, stk. 3 í norsku fyrisitingarlógini her er ov víðfevandi í síni heimilan av reformatio in pejus¹⁹. Umframt subjektivu metingina av áhugamálum, er ein treyt fyri at taka avgerðir reformatio in pejus, at kærandi hevur fingið hesa avgerð sendandi í seinasta lagi 3 mánaðir eftir at undirinstansurin hevur móttikið kærana. Henda treyt, ið ikki kann víkjast frá,

14 Sí § 64, stk. 1 í Løgtingslóg nr. 18 frá 8. mars 2005 um barnavernd, sum seinast broytt við Løgtingslóg nr. 50 frá 8. mai 2007

15 Sí § 65, stk. 3 í Løgtingslóg nr. 18 frá 8. mars 2005 um barnavernd, sum seinast broytt við Løgtingslóg nr. 50 frá 8. mai 2007

16 Sí § 24 í Løgtingslóg nr. 48 frá 9. juli 1970 um náttúrufriðing, sum seinast broytt við Løgtingslóg nr. 110 frá 29. juni 1995. Vert er her at leggja til merkis, at avgerðir hjá yvirfriðingarnevndini ikki kunnu skjótast inn fyri dómstólarnar – tó sbr. § 73, stk. 3 í grundlógini.

17 LOV 1967-02-10 nr 00: Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven). Sist endret ved LOV-2009-06-19-103 fra 2009-12-28

18 Prøvelsesadgang

19 Eckhoff & Smith kap. 19 VI pkt. 3. Í hesum sambandi kann eisini argumenterast fyri, at dómstólarnir í sambandi við rættarroyndir í høvuðsheitum eru sera afturhaldandi við at meta um tað “skøn” ið ein fyrisitingarligur myndugleiki hevur fram.

má metast at vera í samsvari við góðan fyrisitingarsíð og innibera ein möguleika fyri kærandi at bera fram upplýsingar og atlit, ið kunnu tala ímóti eini avgerð reformatio in pejus.

Út frá einum komparativum sjónarmiði er norska fyrisitingarlógin, í mun til ta føroysku og donsku, sostatt rímiliga greið í sínum ásetingum viðvíkjandi materiellu heimildunum hjá kærustovnum.

Materiellu heimildirnar hjá kærustovnum fevndir av ávikavist føroysku og donsku fyrisitingarlógunum kunnu sostatt sigast at vera meiri fragmenteraðar, og harvið grundaðar á fleiri ymiskar rættarkeldur, meðan hesar í norskum fyrisitingarrætti í størri mun eru miðsavnadar í fyrisitingarlógini. Henda fragmentering inniber, at materiellu heimildirnar í størri mun skulu útleidast av serstøkum²⁰ rættargrundsetningum og rættarprinsippum, ið eru grundaði á viðkomandi rættarpraksis og fyrisitingarligar avgerðir. Tó eru í føroyskari og danskari lóggávu eisini dømi um, at ávikavist forboð ímóti og heimild til at taka avgerðir reformatio in pejus er beinleiðis ásett í lógini.

Sum dømi um forboð ímóti at taka avgerðir reformatio in pejus kann nevast § 984 í rættargangslógini²¹ um enduruppþøku, har ásett er: ”Hvor genoptagelse er tilstået alene efter begæring af domfældte eller nogen af de i § 941, 2. og 3. pkt., nævnte personer, må den nye dom ikke i noget punkt afvige fra den tidligere dom til skade for ham. I andre tilfælde må sådan afvigelse ikke ske for de punkters vedkommende, som ikke berøres af genoptagelsesgrunden.”

Eitt annað dømi er § 43 í donsku “Eksamensbekendtgørelsen”, har áset er at: “En klage kan ikke resultere i en lavere bedømmelse end den oprindeligt givne.”²²”

§ 44, stk. 1 í donsku náttúruverjulógini²³ heimiðlar hinvegin avvarðandi kærustovni at herða avgerðir hjá friðingarnevndini. Ásetingin er soljóðandi:

“Naturklagenævnet kan ændre fredningsnævnets afgørelse, herunder fredningens geografiske udstrækning, fredningsbestemmelserne og erstatningen. Dette gælder, uanset hvem der har rejst fredningssagen eller påklaget fredningsnævnets

20 Í mun til almennar rættargrundsetningar og rættarprincippir ið eru galdandi á fleiri lóggávukjóm, eru serstakir rættargrundsetningar og rættarprincippir bert galdandi á einum ella nøkrum fáum rættarøkjum.

21 Bekendtgørelse nr. 148 frá 9. marts 2004 af lov for Færøerne om rettens pleje, sum seinast broytt við Lov nr. 529 frá 6. juni 2007 om ændring af lov for Færøerne om rettens pleje.

22 BEK nr. 867 af 19/08/2004 Bekendtgørelse om eksamen ved universitetsuddannelser – med ændringer indtil 27. maj 2008.

23 Bekendtgørelse af lov om naturbeskyttelse – Lovbekendtgørelse nr. 933 af 24. september 2009.

afgørelse, og uanset fredningsforslaget og de forslag og krav, der er fremført for fredningsnævnet og Naturklagenævnet.”

Eitt annað dømi er § 8, stk. 1 og 2 í lógtingslóg um kærunevnd í almanna- og heilsumálum²⁴, har m.a. er ásett at: Kærunevndarinnar avgerð kann vera: burturvising, staðfesting, avtøka ella broyting av tí kærdu avgerðini.....Stk. 2. Kærunevndin er ikki bundin av málskrøvum partanna. ²⁵”

At danska “Ankestyrelsen”, ið er kærustovnur á m.a. almanna- og heilsuøkinum, hevur heimild til eisini at taka støðu til onnur viðurskifti í einum máli, enn júst tann partin kært er um, er staðfest í Hægstarættardóminum U.2006.3370.H, har Hægstirættur m.a. framførir at: “Ankestyrelsen ikke er bundet af parternes påstande og derfor kan tage stilling til et spørgsmål, som ikke er påklaget.”

Áðrenn henda dóm hevði Ankestyrelsen ta siðvenju, at kærustovnurin bert kundi taka støðu til tann partin av einum máli, ið kært var um. Í teimum førum har undirinstansurin hevði tikið fleiri avgerðir í einum og sama máli, hevði kærarin sostatt móguleika fyri at avmarkað kæruviðgerðina til bert at fevna um eina ávísa av hesum avgerðum, við tí rættarvirkningi at kærustovnurin bert tók støðu til tann spurningin kært varð um.²⁶ Eftir omanfyri nevnda Hægstarættardóm hevur Ankestyrelsen tó lagt sína kæruviðgerð um, soleiðis at stovnurin ikki longur góðtekur at ein kæra av eini avgerð tikin av einum undirinstansi kann avmarka seg til bert at fevna um eina ávísa avgerð ella ein ávísan part av málinum. Útgangsstøði í kæruviðgerðini er sostatt broytt soleiðis, at kærustovnurin nú viðgerð málið í síni heild, og kann eisini taka nýggjar og broyta tiknar avgerðir um onnur viðurskifti í málinum enn júst tann partin ið kært er um – eisini til ógagns fyri kæraran.

Sostatt hevur omanfyri nevndi Hægstarættardómur haft við sær, at kærustovnurin hevur víðka um materiella vavi í sínum kæruviðgerðum, eins og størri dentur verður lagdur á atlitid til, at tað er tann materielt rætta avgerðin ið verður tikin.

Ein annar viðkomandi hægstarættardómur ið viðgerð materiellu heimildirnar hjá kærustovni er U.2005.1520H²⁷ har danski hægstirættur tekur støðu til, hvørt danski kærustovnurin “Patientskadeankenævnet” er heimilaður at taka avgerðir reformatio in pejus. Við atlit til royndsluhøvið førir ein meiriluti í Hægstarætti m.a. fram at:

24 Lógtingslóg nr. 47 frá 23. mars 1993 um kærunevnd í almanna- og heilsumálum sum seinast broytt við lógtingslóg nr. 150 frá 20. december 2005.

25 Henda áseting hevur í stóran mun sama materiella innihald sum § 68, stk. 1 og 2 í donsku ”Retssikkerhedsloven” (LBK nr. 1203 af 10/12/2009 – Bekendtgørelse af lov om retssikkerhed og administration på det sociale område)

26 www.ankestyrelsen.dk

27 Umstøðurnar kring dómin eru nærri lýstar í fylgiskjalið nr. 1

Patientforsikringens afgørelse af 15. november 1996, der alene vedrører erstatningspligten, blev ikke påklaget af nogen af parterne. Særligt for så vidt angår dette forhold bemærkes, at afgørelsen efter sit indhold er en delafgørelse, og at det i afgørelsen anføres, at Patientforsikringen ville vende tilbage til sagen, når resultatet af en speciallægeundersøgelse forelå. Det forhold, at hverken skadelidte, sygehusmyndigheden eller dennes forsikringsselskab påklagede afgørelsen til Patientskadeankenævnet, indebærer derfor ikke, at ankenævnet under behandlingen af en klage over Patientforsikringens efterfølgende afgørelse om erstatningsfastsættelsen skal lægge Patientforsikringens afgørelse af 15. november 1996 om erstatningspligt uprøvet til grund. Patientskadeankenævnet er derfor som sket berettiget til at træffe den afgørelse, som nævnet anså for materielt rigtig.”

Viðvíkjandi materiellu heimildini hjá kærustovninum at taka avgerðir reformatio in pejus fyrir sami meiriluti í Hægstarætti fram, at:

”Vi finder, at det herefter ikke er en betingelse for, at ankenævnet kan ændre en afgørelse til skade for en klager, at også modparten har klaget eller nedlagt påstand under sagen. Et krav om selvstændig klage fra modparten ville i øvrigt rejse spørgsmål om en særlig kontraklagefrist og føre til, at en part, der for så vidt kunne acceptere Patientforsikringens afgørelse, alligevel måtte klage over afgørelsen for at sikre, at ankenævnet stod frit under behandlingen af modpartens klage.”

Minnilutin í Hægstarætti førði harafturímóti niðanfyri standandi fram:

“... På den baggrund finder jeg, at en afgørelse om tilkendelse af erstatning eller godtgørelse, som er truffet af Patientforsikringen, og som af patienten indbringes for Patientskadeankenævnet, alene bør kunne ændres til skade for patienten i det omfang, den for sygehuset driftsansvarlige eller dennes forsikringsselskab har nedlagt påstand herom. En sådan modpåstand var ikke nedlagt i den foreliggende sag, og Patientskade-ankenævnet havde derfor efter min opfattelse ikke hjemmel til at ændre Patientforsikringens afgørelse af 5. september 1997 til skade for klager.”

Innan føroyska fyrisiting finnast eisini avgerðir, har kærustovnurin hevur tikið avgerðir reformatio in pejus. Í máli nr. 06-01-115-9²⁸ varð kært til kærunevndina í almanna- og heilsumálum um eina avgerð hjá Almannastovuni: Almannastovan hevði í hesum máli fyribils játtað tillutan av hægstu fyriritíðarpensjón í eitt 2 ára tíðarskeið, við virkningi frá 1. apríl 2005. Orsøkin til kærana var, at kærarin metti seg hava rætt til pensjón frá 1. januar 2005 at rokna. Kærunevndin ógildaði, við støði í § 5 í almannapensjónslógini, avgerðina hjá Almannastovuni, og heimvísti

28 Sí www.kaerustovnur.fo Almanna- og heilsumál. Mál nr. 06-01-115-9. Avgerð tikin 11.10.2006.

málið til nýggja viðgerð at kanna endurbúgvingarmøguleikar ella móguleikar fyri øðrum hóskandi arbeiði til kæraran. Herumframt avgjörði kærnevndin at pensjónin skuldi steðga við eini hóskandi freist uppá 3 mðr.

Í hesum máli viðgerð kærnevndin málið sum heild, og ikki bert tann partin ið kært er um. Herumframt leggur kærnevndin dent á at taka ta avgerð, ið sambært kærnevndini er tann materielt rætta avgerðin. Við at áseta at pensjónin skal steðga við eini hóskandi freist uppá 3 mánaðir tekur kærnevndin til seinast eina avgerð reformatio in pejus.

Niðurstøða

Grundað á omanfyri standandi greiningar, verður í niðurstøðuni útgreinað hvørt kærustovnar kunnu taka avgerðir reformatio in pejus, herundur hvørjar høvuðsumstøður og atlit annars ið eru avgerandi fyri eini slíkari heimild.

Ein av mest týðandi fyrisitingarrættarligu rættargrundsetningunum er legalitetsprinsippið, ið ávikavist ásetir at virksema hjá fyrisitingini ikki má vera í stríð við lóg (Lex superior princippið) og at tað skal vera legitimera í eini viðurkendari rættarkeldu (hava heimild). Hesi krøv kunnu sigast at hava serligan týðning í sambandi við at taka avgerðir reformatio in pejus, serliga í teimum førum har talan er um víðfevndi avgerðir.

Spurningurin hvørt kærustovnar hava neyðugu heimildina at taka avgerðir reformatio in pejus er í ávísan mun tengdur at tí roynsluhøvi ið kærustovnurin hevur í sambandi við kæraviðgerðir. Grundgevingin fyri hesum er, at tess breiðari roynsluhøvið er, tess fleiri atlit og umstøður skal kærustovnurin leggja til grund fyri síni støðutakan. Hettar inniber, at kærustovnar hervið í størri mun hava tørv á at herða avgerðir og taka avgerðir reformatio in pejus, til tess at tryggja at tað er tann materielt rætta avgerðin ið verður tikin²⁹.

Norska fyrisitingarlógin er, sum nevnt omanfyri, rættiliga greið á hesum øki og ásetir, at í teimum førum har ein kára verður tikin upp til viðgerðar, so hevur kærustovnurin heimild viðgera málið í síni heild, og herundir eisini taka atlit til nýggj viðurskipti. Kæraviðgerðin umfatar sostatt bæði faktum og jus³⁰. Heimildin viðvíkjandi roynsluhøvinum er, móttvegis norsku fyrisitingarlógini, ikki eins greið í ávikavist føroysku og donsku fyrisitingarlógunum. Sjálvt um henda heimild í føroyskum og donskum fyrisitingarrætti í einstøkum førum er beinleiðis heimilað í serlógávu innan ávís fyrisitingarøki, so er hon í størri mun ólógarheimilað, og hevur rættarpraksis sum høvuðsheimildargrundarlag.

29 Her fær legalitetsprinsippið sum heimildargrundarlag sjálvstøðugan týðning.

30 Jus verður vanligi býtt upp í tveir partar – Rættarfaktum og Rættarfylgjuna

Í ávísium færum er spurningurinn hvært ein kærustovnur er heimilaður at taka avgerðir reformatio in pejus beinleiðis svaraður í löggávnuni og ella í kærutreytnum. Í øðrum færum byggir henda heimild á eina tulkning av ávikavist löggávnuni og rættarpraksis á avvarðandi fyrisingarþeki.

Í málum har bert ein kærupartur er, og har atlit ekki eru at taka til mótstríðandi áhugamál, kann argumenterast fyri einum forboði ímóti at taka avgerðir reformatio in pejus. Hettar má tó metast ekki at vera galdandi í teimum færum, har talan er um eina avgerð ið er ógyldug orsakað av at neyðuga heimildin fyri avgerðini ekki fyriligur.

Harafturímóti verður sum útgangsstøði mett, at kærustovnar eru heimilaðir at taka avgerðir reformatio in pejus í málum har tað eru fleiri kærheimilaðir partar við mótstríðandi áhugamálum. Í slíkum færum vil ein avgerð frá kærustovninum aloftast hava ta avleiðing við sær, at støðan hjá einum ella fleiri av kærupørtunum verður broytt reformatio in pejus fyri hesar. Hettar má eisini metast at vera galdandi hóast ekki fleiri enn ein av kærheimilaðu pørtunum í einum konkretum máli hava kært ella á annan hátt luttaka í kæruiðgerðini.

Høvuðsgrundgevingin fyri at kærustovnar, í málum har fleiri kærheimilaðir partar eru, kunnu taka avgerðir reformatio in pejus er, at kærustovar í slíkum málum, í størri mun enn í málum har tað bert er ein kærheimilaður partur og heldur ongi mótstríðandi áhugamál at taka atlit til, hevur eina fyrisingarrættarlíga skyldu til at viðgera máli í síni heild og tryggja, at tann avgerðin ið tikin verður er tann materielt rætta avgerðin. Henda kanningsarkylda má herumframt metast at skula herast í teimum færum har talan er um víðfevnandi avgerðir mótvegis borgarunum.

Hendan rættarstöða má eisini metast at vera galdandi í teimum færum, har ein kærustovnur ex-officio tekur eitt mál upp – her kemur kærustovnurin sjálvur í ein leiklut sum kærheimilaður partur, og má tískil sum útgangsstøði metast at hava heimild at taka avgerðir reformatio in pejus.

Í málum har bert ein kærheimilaður partur er, má ein kærustovnar sum útgangsstøði eisini metast at hava heimild at taka avgerðir reformatio in pejus, treytað av at mótstríðandi privat áhugamál eru at taka atlit til, t.v.s. atlit til áhugamál hjá øðrum borgarum. Orsakað av at fyrisingin sjálv má metast at hava ábyrgdina av at tryggja at neyðugu atlitini verða tikin til almenn áhugamál, kann argumenterast fyri at tað áliggur fyrisingarlíga undirinstansinum í síni kæruiðgerð at tryggja at neyðugu almennu atlitini verða tikin. Atlit til almenn áhugamál metast tískil í hesum færum, mótsett ásetingini í § 34, stk. 1 í norsku fyrisingarlógini, ekki í sær sjálvum treytaleynt at heimilað einum kærustovni at taka avgerðir reformatio in pejus.

Keldulisti:

Bøkur:

Torstein Eckhoff & Eivind Smith; Forvaltningsrett, 9. Udgave 2010. Universitetsforlaget

Jon Andersen, Forvaltningsret, 4. Udgave, 1. oplæg 2000. Forlaget Thomson

Lóggáva:

Løgtingslóg nr. 132 frá 10. juni 1992 um fyrisitingarlóg/om forvaltning

Løgtingslóg nr. 134 frá 29. oktober 1998 um umhvørvisvernd, sum seinast broytt við løgtingslóg nr. 128 frá 22 desember 2009.

Løgtingslóg nr. 18 frá 8. mars 2005 um barnavernd, sum seinast broytt við Løgtingslóg nr. 50 frá 8. mai 2007

Løgtingslóg nr. 48 frá 9. juli 1970 um náttúrufríðing, sum seinast broytt við Løgtingslóg nr. 110 frá 29. juni 1995.

LOV 1967-02-10 nr 00: Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven). Sist endret ved LOV-2009-06-19-103 fra 2009-12-28. (Norska fyrisitingarlógin).

Bekendtgørelse nr. 148 frá 9. marts 2004 af lov for Færøerne om rettens pleje, sum seinast broytt við Lov nr. 529 frá 6. juni 2007 om ændring af lov for Færøerne om rettens pleje.

BEK nr. 867 af 19/08/2004 Bekendtgørelse om eksamen ved universitetsuddannelser – med ændringer indtil 27. maj 2008.

Bekendtgørelse af lov om naturbeskyttelse – Lovbekendtgørelse nr. 933 af 24. september 2009.

Løgtingslóg nr. 47 frá 23. mars 1993 um kærunevnd í almanna- og heilsumálum sum seinast broytt við løgtingslóg nr. 150 frá 20. december 2005.

LBK nr. 1203 af 10/12/2009 – Bekendtgørelse af lov om retssikkerhed og administration på det sociale område

LBK nr. 1365 af 07/12/2007 – Bekendtgørelse af forvaltningsloven

Rættarpraksis:

U.2006.3370.H

U 2005.1520 H

Kærunevndin: Almanna- og heilsumál. Mál nr. 06-01-115-9. Avgerð tikin 11.10.2006.

Bygnaðarbroytingar, tænaðstúmenn og grundgevingar

Bjarni Mortensen¹

Úrtak. Greinin er skrivað sum partur av próvtøkuni á skeiði í føroyskum kollektivum arbeiðsrætti. Greinin viðger støðuna hjá tænaðstúmonnum í almennum bygnaðarbroytingum og krøvini, sum sett vera at grundgeva rætt fyri broytingum í viðurskiftum tænaðstúmannanna.

Summary. The article is written as part of the exam in course on Faroese Collective Labour Law. The article concerns the statues of tenured civil servants in public reorganisations and the requirements to be met in giving reasons for changes in the conditions of the civil servants.

Javnan er neyðugt at tillaga bygnaðin í almennu fyrisingini. Hetta kann t.d. vera orsakað av lækkaða játtan, tøkniligari menning ella tí leiðslan metir, at tænaðstúrnar og uppgávnar kunnu veitast betri ella skynsamari við einum øðrvísi bygnaði. Bygnaðarbroytingar hava við sær, at uppgávnar hjá starvsfólkunum verða broyttar ella kanska fella burtur. Sostatt hava bygnaðarbroytingar ofta við sær uppsagnir, ella at broytingar í starvsviðurskiftunum hjá starvsfólkum.

Fyrisingarlógin er galdandi í ávísam starvsfólkamálum hjá almennum starvsfólkum, t.d. í samband við setan, uppsøgn og agamálum. Ein týðningarmikil partur av fyrisingarrættinum eru tey krøv, ið verða sett til tilgongdina, tá ið fyrisingarligar avgerðir verða tiknar. Hesi krøv eru ásett í fyrisingarlógini (Løgtingslóg nr. 132 frá 10. juni 1993 um fyrisingarlóg), fyrisingarligum grundreglum umframt góðum fyrisingarsíði.

Eitt dømi um slíkar bygnaðarbroytingar er nú, Mentamálaráðið arbeiðir við at umskipa føroyska fólkaskúlan í nýggj skúlaøkir. Ætlanin er, at lækka talið av skúlum munandi, kanska úr omanfyri 50 og niður í umleið 20 skúlar. Eitt úrslit av hesum verður, at talið av skúlaleiðarum eisini verður lækkað munandi, og teirra verandi stórv sostatt verða niðurløgd. Fleiri av hesum skúlaleiðarum eru tænaðstúmenn. Tænaðstúmannaskipanin kann ofta tykjast at vera stirvin, tá ið bygnaðarbroytingar skulu gerast.

Tað er neyðugt hjá myndugleikunum at vita, í hvørji stórv tað ber til at flyta

1 Fulltrúi á lønardeildini.

verandi starvsfólk. Ber tað til at flyta ein tænastrámannasettan skúlaleiðara í einum lítlum skúla til at verða vanligur lærari, til at verða varaskúlastjóri í størri skúla, deildarleiðari ella skúlastjóri? Í hesari uppgávuni verður viðgjørt, hvussu farast skal verið fram, tá ið hesir spurningar skulu viðgerast. Hvørji atlit skulu takast og hvussu skal farast fram fyri at halda reglur um partshoyring og grundgeving sambært fyrisingarlógini og góðum fyrisingarsíði.

Lógargrundarlag

Tænastumenn í føroyska fólkaskúlanum eru settir eftir føroysku tænastrámannalógini (Løgtingslóg nr. 31 frá 5. juli 1971 um tænastrámann landsins við seinni broytingum). Treytirnar, ið skulu fylgjast, tá ið tænastrámann skulu flytast í annað starv eru ásettar í § 11:

” Tænastrámaður hevur skyldu til á tænastráuøki sínum at ganga undir tílíkar broytingar í tænastráviðurskiftunum, sum ikki broyta starvsøðkennið, og sum ikki ger, at starvið ikki longur kann haldast hóskandi fyri hann. Í sama mun kann áleggjast honum at taka við øðrum starvi.”

Tænastrámann hava sostatt skyldu at tola broytingar í tænastráviðurskiftunum. Men § 11 setur eisini avmarkingar fyri, hvussu stórar hesar broytingar kunnu vera. Broytingarnar skulu ikki broyta starvsøðkennið og starvið skal framhaldandi verða mettt at vera hóskandi fyri tænastrámannin. Eru broytingarnar størri enn tað tænastrámaðurin hevur skyldu at tola kann hann meta seg vera sagdan úr starvi. Hetta merkir, at hann sambært § 29 hevur, rætt til lön í trý ár, og hareftir eginetirlön (um teir hava fleiri enn 10 eftirlönarár).

Hetta merkir, at tá ið broytingar verða gjørdar í starvsøðurskiftunum hjá tænastrámonnum er neyðugt at tulka hugtøkini starvsøðkenni, og hvat má metast at vera hóskandi fyri tænastrámannin.

Sjálv lógarásetingin sigur onki um, hvørji viðurskifti dentur skal leggjast á, tá ið metingin skal gerast. Hinvegin er talan um ein rættarligan standard ella ”vage, elastiske lovbestemmelser” (Revsbech, 2008, s. 53). Orsøkin til at ein rættarligur standardur verður brúktur er, at tað ikki ber til í lógarsmíðinum at taka støðu til allar tær broytingar, ið kunnu hugsast at skula gerast í ymsu tænastrámannastørvunum, og hvar ”tolimarkið” skal vera í øllum hugsandi førum. Hetta merkir, at nýtsla av lógarásetingini krevur, at tulking og meting verður gjørd.

Men hetta merkir ikki, at tað stendur fyrisingini frítt at gera sínar metingar. Spurningurin er hvar mörkini eru fyri, hvørjar avgerðir kunnu verða tiknar. Hvussu langt røkkur heimildin. Fyri at svara hesum er neyðugt at meta um, hvussu viðkomandi lóg skal tulkast (Smith, 2010, s. 382).

Útgangsstøði fyri tulkingina er lógarteksturin. Men hesin kann ikki standa einsamallur. Tulking má eisini taka støði í teimum argumentum, ið koma til kennar í forarbeiðum og praksis (Smith, 2010, s. 383). Harumframt eigur at verða hugt eftir, hvussu ásetingin samþakkar við aðrar relevantar reglur, og hvat endamálið var við ásetingini. Tá ið ásetingar verða tulkaðar eigur ein heildarmeting at vera gjørd. Tað eru ikki greiðar reglur fyri, hvussu ymsu atlitini skulu vigast upp móti hvørjum øðrum (Gammeltoft, 2002).

Í viðgerðini eiga eisini fyrisitingarligu grundsetningarnir at vera havdir í huga, t.e. forboð móti valdsreingjan, lífsskapssetningurin, kravið um hóskaði lutfall millum inntriv og endamál, og skyldan at taka avgerð í hvørjum einstøkum máli, t.e. ikki at “sætte sit skøn under en regel”.

Enda mál hjá dómstólunum eru tað hesir, ið hava síðsta orðið, og verða tað tá eisini dómstólarnir, ið seta mörkinu fyri, hvussu langt lógarásetingarnar kunnu tulkast. (Smith, 2010, s383)

Grundarlag

Føroyska tænaðstúmannalógin er eitt kopi av donsku lógini frá 1969. Ein orsök til hetta valið var, at landsstýrið ynskti at hava møguleiki at brúka donsk forarbeiði, vegleiðingar v.m. í samband við umsitingini av lógini. Tænaðstúmannalógin byggir á tað útgreiningararbeiði, ið bleiv gjørt av tænaðstúmandskommisjonen af 1965, ið kom við sínum álitum í 1969. Hetta álitum er týðningarmikið tulkingaríkast í mun til tænaðstúmannalógina (Revsbech, 2009a, s. 51).

Í álitinum verður víst á, at metingin í mun til § 11 í tænaðstúmannalógini um broytingar í tænaðstúðurskiftunum krevur, at ein samanbering verður gjørd av starvinum fyri og eftir, at broytingin er gjørd. Dentur eigur at verða lagdur á eyðkenni og vavi av broytingini.

Formfesta starvslýsingin hevur stóran týðning fyri, hvørjar broytingar tænaðstúmaðurin kundi væntað fóru at henda. Antin sum eitt úrslit í samfelagsmenningini ella tí, at tað á aðrar mátar var greitt, at broytingar vóru væntandi.

Endamálið við verjuni í § 11 er fyrst og fremst at verja tænaðstúmannin móti persónligum og politiskum trýsti, eins og at ov umfatandi inntriv verða gjørd í teirra setanartreytum.

Nevndin metti, at javnvág mátti verða millum tørvin at kunna gera neyðugu tillagingarnar í bygnaðinum hjá fyrisitingini, samstundis sum tann upprunaliga verjan av tænaðstúmanninum varð varðveitt.

Ein tænastrumaður skal sum høvuðsregla tola broytingar í starvsinnihaldinum, ið liggja innan fyri starvsheitið (t.d. lærari, tollari, skipari, skúlastjóri ella aðalstjóri) soleiðis, sum tað verður skilt eftir vanligari málsligari fatan.

Tá ið mett verður um, hvørt nýggja starvið framvegis er hóskandi eigur at verða hugt eftir viðurskiftum sum útbúgving, aldur, heilsustøða og vanligu uppfatanini av tign (Betænkning Nr. 483 1969, s. 22-24).

Dómsvenja

Tað eru dómstólarnir, ið seta mörkini fyri, hvussu langt lógarásetingarnar kunnu tulkast (Smith, 2010, s. 383). Tað eru eisini dómstólarnir, sum í síðsta enda taka støðu til um broytingarnar eru størri enn tænastrumaðurin hevur skyldu at tola. Áðrenn hetta hevur tænastrumaðurin móguleika at kæra avgerðina til hægri umsitingarlíga myndugleika, eins og hann hevur móguleika at kæra til Løgtingsins umboðsmann.

Reella innihaldið av leiðslu

Hægstirættur hevur í nøkrum dómum tikið støðu til, hvørt eitt eyka ”leiðslulag” millum leiðara og stjóra hevur við sær, at starvið ikki longur verður mett, at verða hóskandi fyri tænastrumannin.

Í hesum førum hevur Hægstirættur gjørt eina ítøkiliga meting av veruliga innihaldið av leiðsluuppgávum í starvinum er munandi. Hægstirættur leggur minni dent á, at leiðarin hevur fingið eitt starv, ið er lægri í tí formfesta hierarkiiinum (Banke, 2008). Um ein leiðari verður fluttur til eitt lægri starv í bygnaðinum merkir tað sostatt ikki í sjálvum sær, at starvið ikki longur verður mett at vera hóskandi fyri viðkomandi.

Í einum dómi í 2008 tók Hægstirættur støðu til um tað var í tráð við tænastrumannalógina, at ein skúlastjóri á einum lítlum skúla, sum skuldi niðurleggjast, bleiv fluttur í eitt starv sum deildarleiðari á ein munandi størri skúla.

Hægstirættur metti, eftir eina yvirskipaða meting, at tænastrumaðurin eftir flytingina framvegis hevði “væsentlige og reele ledelsesmæssige og administrative opgaver. Den del af hans samlede arbejdstid, som medgår hertil, er nogenlunde uændret efter overflytningen til stilling på Y Centralskole” (U2008.166H). Hægstirættur metti tí, at nýggja starvið var hóskandi fyri tænastrumannin.

Tað er sostatt ein ítøkilig meting av tí veruliga leiðsluinnihaldinum í nýggja samanborið við gamla starvinum, ið er avgerandi, og ikki tann hierarkiska plasingin.

Í dómnum varð eisini dentur lagdur á, at nýggja starvið lønarliga var flokkað

á sama stöðdi sum gamla starvið. Grundgevingin fyri hesum var, at flokkingin byggir á eina ítøkiliga meting, sum er gjørd av sáttmálapørtunum, og var hetta mett at vera eitt gott boð uppá ymsu størvini eru í metum.

Í dóminum nevndur omanfyri varð dentur eisini lagdur á, at skúlin bleiv niðurlagdur sum úrslit av einari generellari gongd í samfelagnum, sum hevur við sær, at smáir skúlar verða niðurlagdir. Tað er drúgv rættarpraxis fyri, at tænaðstúmaðmenn mugu tola størri broytingar í teirra viðurskiftum um broytingarnar eru partur av einari generellari bygnaðarbroyting, enn um talan er tá ið, at starvið hjá einum einstaklingi verður broytt (Revsbech, 2009a, s. 51).

Eitt dømi har broytingarnar í leiðsluábyrgd vóru størri enn tænaðstúmaðurin hevði skyldu at tola er dómur U 1979.691 Ø. Málið snúði seg um tænaðstúmann, sum í 6 ár hevði verið einsamallur stjóri í einum danskum reiðarí hjá statinum. Í samband við eina bygnaðarbroyting bleiv ein stjóri settur at leiða fyrirkunna saman við honum. Broytingin hevði við sær, at nýggi stjórin skuldi hava høvuðsábyrgdina fyri fíggarligu viðurskiftunum í fyrirkununi, meðan “fyrirverandi” stjórin skuldi taka sær av starvsfólka viðurskiftunum og eftirlitinum við skipadeildini. Landsrætturin metti, at broytingin í leiðsluábyrgdini var størri enn tænaðstúmaðurin hevði skyldu at tola.

Útbúgving og førleiki

Í einum dóminum U2009.104H metti hægstirættur, at broytingarnar í starvs-eyðkenningum hjá einum deildarleiðara á einum sjómansskúla vóru størri enn hann hevði skyldu at tola, tá ið hann varð fluttur í eitt starv sum málsviðgeri í Sjøfartsstyrelsen. Í dóminum var serligur dentur lagdur á, at tænaðstúmaðurin ikki longur hevði leiðsluliga ella pedagogiska ábyrgd, umframt at hann ikki kundi brúka ta serligu útbúgving og teir førleikar, ið hann hevði ment í fyrra starvinum (Revsbech, 2009b).

Ein annar líknandi dómur er U2008.739 Ø, ið snýr seg um, at ein yvirlækni í samband við bygnaðarbroytingar fekk bjóða nýtt starv. Nýggja starvið umfataði næstan bara umsitingarligar uppgávur, meðan hann áðrenn hevði havt fjølbroyttar læknaligar uppgávur, m.a. nógvar skurðviðgerðir. Rætturin metti at nýggja starvið var ikki hóskandi fyri yvirlæknan “i forhold til hans uddannelse og erfaring som overlæge på karkirurgisk afsnit”. Tænaðstúmaðurin hevði tí ikki skyldu til at taka við nýggja starvinum, og hevði rætt til bíðiløn (Revsbech, 2009a, s. 55).

Krøv um partshoyring og grundgeving

Í samband við viðgerðina av slíkum málum er neyðugt at vita, hvørt talan er um eitt mál, ið skal viðgerast sambært reglunum í fyrisitingarlógini. Fyrisitingarlógin er galdandi har myndugleikin hevur ella fer at taka eina avgerð. Ein avgerð verður

allýst sum ”udfærdigelse af retsakter (forvaltningsakter), d.v.s. udtalelser, der går ud på at fastsætte, hvad der skal være ret i et forliggende tilfælde”. (Vejledning om forvaltningsloven, 1986).

Eru broytingarnar størri enn tað, ið tænaumaðurin hevur skyldu at tola er hetta at meta sum uppsøgn. Talan er tá greitt um eina fyrisitingarlíga avgerð, ið skal viðgerðast sambært fyrisitingarlógini, m.a. við krøvum um partshoyring og grundgeving. Helst er krav eisini um víðkaða partshoyring.

Eru tað viðurskifti hjá stovninum, ið eru orsøkin til, at broytingin verður gjørd, er talan ikki um eina fyrisitingarlíga avgerð, um broytingin er innan fyri “tolimarkið”². Arbeidsgevarin kann geva tænaumanninum eina tænaubod, ið hann hevur skyldu at fylgja. Danski umboðsmaðurin hevur tó víst á, at sambært góðum fyrisitingarsíði eiga arbeidsgevarar at hoyra starvsfólk, tá ið víðfevnd tænaubod verða givin, og at grundgeva “avgerðini”, sí t.d. FOB 1998.423 og FOB1998.423.

Hetta er ikki minst galdandi, tá ið talan er um støður har tað ikki er greitt, hvørt broytingarnar eru innan ella uttan fyri tolimarkið.

Eftir § 18, stk. 1 í fyrisitingarlógini skal myndugleikin, áðrenn avgerð verður tikin í einum máli gera partin kunnugan við upplýsingar um faktisku umstøðurnar, ið eru til ógagn fyri partin, og sum hava stóran týðning fyri avgerðina í málinum. Eftir at parturin hevur fingið kunningina, skal hann hava eina rímliga freist at koma við sínum viðmerkingum. Endamálið við partshoyringini er fyrst og fremst, at parturin skal hava møguleika at verja síni áhugamál. Harumframt kann hoyringin eisini hava við sær at sloppið verður undan misskiljingum, tá ið avgerðin verður tikin.

Við hoyringini eigur parturin at fáa neyðugu fortreytirnar fyri at vita hvussu myndugleikan møguliga kann ávirka til at broyta avgerðina. Tá ið talan er um uppsagnir vegna bygnaðarbroytingar “krevst at myndugleikin greiðir frá, hvørjar broytingar vera mettar neyðugar og hví, umframt hvørjar ítøkilig avleiðingarnar av hesum vera fyri tað einstaka starvsfólkið”. (Løgtingsins Umboðsmaður, 2006, s. 20).

Fær myndugleikin hoyringssvar skal hann taka støðu til um svarið gevur høvi til, at nýggjar kanningar eiga at verða gjørdar, og um nýggj partshoyring skal fara fram.

2 Er orsøkin til at tænaumaðurin verður fluttur viðurskifti, ið verða lasta tænaumanninum, er talan um eina fyrisitingarlíga avgerð, hóast broytingin er innanfyri mörkini í § 11 í fyrisitingarlógini (U.2008.636H).

Forsømir myndugleikin sína skyldu at partshoyra, er avgerðin ógildug, uttan so at myndugleikin prógvar, at hetta var uttan týdning í tí ítøkiligá førinum.

Tá ið talan er um tænastrumenn er hoyringsskyldan eisini ásett í § 28 í tænastrumannalógini.

Tá avgerð verður tikin skal hon sambært § 21 vera grundgevin – uttan so, at avgerðin til fulnar gongur partinum á mœti.

Ein grundgeving kann gera tað lættari at góðtaka eina avgerð, ið ikki er gingin einum á mœti. Ein grundgeving er eisini ein fortreyt fyri, at viðkomandi kann meta um, hvørji sannlíkindini eru fyri at fáa avgerðina broytta. Og ein fortreyt fyri, at viðkomandi kann vita, hvørji argumentir hava týdning í hesum sambandi.

Fyri myndugleikan er ein fyrimunur við at grundgeva fyri avgerðunum, at tað er neyðugt at umhugsa málið til fulnar. Grundgevingarnar vilja eisini ofta hava ávirkan á praksis framvir (Smith, 2010, s. 305).

§ 23 ásetur krøvini til innihaldið í einari grundgeving. Grundgevingin skal vísa til tær rættarreglur, avgerðin er grundað á. Byggir avgerðin á eina meting, skulu tey hvøvuðsfyrilit, ið hava verið avgerandi í metingini tilskilast. Um tað er neyðugt, skal grundgevingin eisini greiða frá faktisku viðurskiftunum, ið hava havt stóran týdning fyri avgerðina.

Samanumtøka

Í hesari uppgávuni havi eg viðgjørt, hvussu farast skal fram, tá ið mett verður um, hvussu stórar broytingar í starvsviðurskiftunum hjá tænastrumenn hava skyldu at tola í samband við bygnarðarbroytingar. Viðgerðin vísir, at ein ítøkilig samanbering av starvsviðurskiftunum áðrenn og eftir broytingina skal gerast. Tá ið talan er um leiðarar skal m.a. metast um:

- veruliga innihaldið av leiðsluábyrgd áðrenn og eftir broytingina,
- grundgevingarnar fyri bygnarðarbroytingini,
- móguleikarnar hjá tænastrumanninum at brúka serliga útbúgving og førleikar,
- tignina.

Eru broytingarnar størri enn tænastrumaðurin hevur skyldu at tola, er talan um eina fyrisitingarliga avgerð, ið skal viðgerast sambært ásetingunum í fyrisitingarlógini og tænastrumannalógini. Er broytingini innan fyri ”tolimarkið” er onki lógarkrav um partshoyring og grundgeving. Men eigur hetta sambært góðum fyrisitingarsíði at vera gjørt.

Bókmentir	
Andersen, J. & Bøgild Nielsen, E. (2008)	Mere om partshøring i personalesager í U.2008B.175
Banke, N. (2008)	Overflytning af skoleinspektør udgjorde ikke forflytelse. HD af 17/10 2007, í Juristen nr. 2 2008
Gammelfoft Hansen v. fl. (2002)	Forvaltningsret, 2. Udgave, Jurist- og Økonomforbundet
Justitsministeriet (1986)	Vejledning om forvaltningsloven
Løgtingsins Umboðsmaður (2006)	Álit viðvíkjandi uppsagnum av trimum fólkkum á Matrikkulstovuni
Revsbech, K. (2009a)	Forvaltningspersonalet, 2. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Revsbech, K. (2009b)	Nedlæggelse af tjenestemandstillinger, í Juristen nr. 3 2009
Smith, E. (2010)	Forvaltningsrett, 9. udgave, Universitetsforlaget
Betænkning Nr. 483 1969	Betænkning afgivet af tjenestemandskommissionen af 1965. 1. Del Tjenestemandsløven

Orðið “eigur” í føroyskari felagsverklóg¹

Snorri Fjallsbak²

Tað er stórir munur á einari kanin og einari kanón. Tí er tað sera umráðandi, at vit gera okkum ómak, tá ið vit skriva orðini, og at vit stava tey rætt. Harumframt er tað sera umráðandi, at vit nýta tey til givna høvið røttu orðini. Kári á Rógvi skrivur: “*Tá ið vit nýta málið at smíða lóg, mugu vit bæði hugsa um ásetingar og orðingar.*”³ Eisini tá ið vit gera avtalur, skriva sáttmálar ella semjur, brúka vit orð, ásetingar og orðingar, og tá er tað minst líka týðandi, at vit hugsa okkum væl um.

Orðingar í sáttmálum

Á føroyska arbeiðsmarknaðinum hava vit um leið hundrað ymskar sáttmálar. Sáttmálar millum tveir partar ella fleiri, arbeiðsgevarasíðu og løntakarasíðu. Her eru nogv orð, nógvar ásetingar og nógvar orðingar. Okkurt er finpussað gjøgnum áratíggjur, okkurt er skrivað í bráðskundi. Nakað er skrivað av fólki, sum meir ella minni kunnu kallast amatørar. Undir samráðingum, gjarna tá ið lýsir fyri degi, og fólk eru troytt, tá ið semjan er næstan í hond, kemur fyri, at partarnir skriva nakað, sum er ógreitt. Út frá tí hugsan, at vit vita væl, at hetta er ógreitt, men vit finna onga semju um hetta júst nú, so lat okkum bara skriva tað ógreitt, so taka vit trupulleikan aftaná. Onkrar orðingar eru komnar inn frá triðja manni, nevnliga semingsmanni. Tá er ein vanligur máti, at semingsmaðurin gongur millum partarnar, sum eru ikki í sama rúmi. Uppskot til orðingar, sum semingsmaðurin kemur við, verða tá viðgjørd við hvønn partin sær. Tá er vandi fyri, at partarnir ikki skilja orðingarnar á sama hátt, og partarnir vita heldur ikki av hvørjum øðrum. Meg minnst einaferð, at semingsmaðurin seint á nátt kom inn til okkara (Fíggjarmálaráðið) við uppskoti til eina orðing. Vit lósu og søgdu sum í ein munn “Hetta gevur púrt onga meining, so hetta gódtaka vit.” Men vit vistu sjálvandi einki um, hvørja meining felagið, sum var í einum øðrum rúmi, sá í hesari orðingini.

Aftrat hesum hava vit í Føroyum enn eitt at dragast við, og tað er, at nógvir sáttmálatekstir (og lógartekstir) eru meir ella minni beinleiðis umsettir úr donskum, og tað kann verða gjørt við meiri ella minni hepnari hond. Soleiðis sníkja seg danskar orðingar inn í føroyskt, til dømis nógvir passivformar. Dømi um tað síggja vit í mongum viðtøkum, har ein grein ljóðar nakað soleiðis: 1) Val av formanni, 2) Val av 4 limum í stýrið. Spyrst tú ein av limunum, hvat tey gera fyrst, svara tey, at fyrst velja tey formann, ella at fyrst fara tey at velja formann.

1 Felagsverklóg, t.e. kollektivur arbeiðsrættur

2 Stjóri á lønardeildini.

3 Úr greinini “Um Ásetingar og Orðingar”, Føroyskt lógarrit 1.3

Tey svara ikki, at fyrst fara tey undir val av formanni. Týðilig ávirkan er soleiðis úr donskum, tá ið tekstir verða skrivaðir, og at umseta úr donskum setning fyrri setning og orð fyrri orð, er ikki lætt, og tað er ikki rætt.

Ósemjur um orðingar

Tað kemur nú fyrri, at partar, sum hava gjørt sáttmála, avtala, semju ella hvat tey nú kalla tað, eru ikki samdir um, hvat ein orðing merkir, og tá skal orðingin tulkast. Partarnir hava hvør sína meining, og vit siga tá, at talan er um eina tulkingsósemju.

Í flestu sáttmálunum eru ásetingar um, hvussu tulkingsósemjur skulu handfarast. Tryð mi:

Í sáttmálanum frá 27.9.2012 fyrri pedagogar millum Føroya Pedagogfelag øðrumegin og Fíggjarmálaráðið og Kommunala Arbeidsgevarafelagið hinumegin⁴:

§ 28. Gerðarrættur

Ivaspurningar um tulkning av sáttmálanum skulu partarnir viðgera í gerðarrættinum, sum hevur tríggar limir, harav hvør parturin velur sín lim, sum í felag velja sín ástøðumann. Fæst ikki semja um ástøðumann, verður hann útnevndur av sorinskrivaranum⁵.

Í lønarsáttmálanum frá 1.5.2012 millum Føroya Arbeidarafelag og Føroya Arbeidsgevarafelag⁶:

Ósemja og gerðarrættur § 21

a. Verður ósemja um arbeiði, sum ikki er tilskilað í sáttmálanum, skulu feløgini beinan vegin upptaka samráðingar um arbeiðs- og lønarviðurskifti hesum viðvíkjandi áðrenn farið verður til gerðarrætt.

b. Allar trætur um rættu fatan av sáttmálanum verða avgjördar av einum gerðarrætti. Føroya Arbeidarafelag velur 2 limir, Føroya Arbeidsgevarafelag velur 2 limir og hesir 4 velja ástøðumann. Semjast teir ikki um hann, setur rætturin hann.

c. Um gjørligt skal avgerðin fyriliggja seinast 3 mánaðir aftaná, at gerðarrætturin er settur.

Í sáttmálanum frá 1.10.2012 millum Starvsmannafelagið og Fíggjarmálaráðið⁷:

4 <http://www.lnd.fo/Index.asp?pID=FEED702B-5FD5-4F3E-850A-DBE8F55634A8>, sáttmálin er uppsagdur til at fara úr gildi tann 1.10.2013, men allir partar bera seg at sum var hann framvegis í gildi.

5 Legg til merkis “útnevndur av sorinskrivaranum” í staðin fyrri “*velur sorinskrivarin hann*”.

6 http://www.industry.fo/Default.aspx?ID=3707#L_nars_ttm_li, sáttmálin er í gildi til ið hvussu er 1.5.2014.

7 <http://www.lnd.fo/Index.asp?pID=84DB810C-23F7-4E8C-BC02-C37BB483819B>, sáttmálin

§ 1 Sáttmálaeki og samráðingarrættur

Stk. 5. Ivaspurningar um at tulka sáttmálan verða at leggja fyri Fasta Gerðarrættin.

Her eru eitt sindur ymiskar orðingar, men tað eru vanliga tveir móguleikar: Antin verður tulkingarósemjan lögð fyri ein til endamálið settan gerðarrætt (ad hoc gerðarrætt), ella verður tulkingarósemjan lögð fyri Fasta Gerðarrætt.

Í nøkrum sáttmálum er beinleiðis ásett, at partarnir fyrst skulu royna at finna semju um tulkingina.

Skuldi tað hent, at ongar ásetingar eru um gerðarrætt, og kunnu partarnir ikki semjast um at leggja trætuna fyri Fasta Gerðarrætt, ja so er at fara í Føroya rætt, eins og borgarar landsins, tá ið teir trætast um okkurt (týðandi).

Meðan bíðað verður eftir tulkingini, verður tað sum arbeiðsgevarin sigur. Vit siga, at arbeiðsgevarin hevur tulkingarfyrimumin. Tað varð staðfest í máli millum Fíggjarmálaráðið og Havnar Arbeiðsmannafelag í fútarættinum tann 26.11.2001 (træta um stríðsstig). Dómarin skrivur millum annað: *“Det følger imidlertid af arbejdsgiverens fortolkningsfortrin, der også må anses for at finde anvendelse på Færøerne, at arbejdsgiverens fortolkning af overenskomsten foreløbig må lægges til grund.”*

Fasti Gerðarrættur, fyrsta málið

Tann 1. apríl í 2006 varð settur á stovn Fasti Gerðarrættur við avtalu millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum. Við lögtingslóg nr. 21 frá 11. apríl 2006 fær landsstýrismaðurin heimild at stuðla rakstrinum, eins og tað verður ásett, at úrskurðir hjá Fasta Gerðarrætti kunnu útinnast sum úrskurðir hjá dómstólunum. Nú í 2013 eru flest allir aktørar á føroyska arbeiðsmarknaðinum við í sáttmálanum um Fasta Gerðarrætt.

Tað fyrsta málið í Fasta Gerðarrætti (FG-mál nr. 1 í 2006) snúi seg um eina kvinnu, sum var sett eftir sáttmálanum millum Starvsmannafelagið og Fíggjarmálaráðið. Arbeiðsgevarin var so ónøgdur við okkurt, sum kvinnan hevði gjørt, at hann gav henni skrivliga ávaring. Starvsmannafelagið kravdi, at Fíggjarmálaráðið skuldi viðurkenna, at munnlig ávaring altíð skal gevast, áðrenn skrivlig ávaring kann verða givin. Kravið var grundað á orðingina: *“Um so er, at starvsfólk eftir leiðslunnar meting ikki røkir tænaustuskyldur sínar, eigur starvsfólkið í fyrstu syftu at fáa eina munnliga ávaring”*. Tá var orðingin at finna í einum protokollati til § 6, seinni varð orðingin sett í § 6.

Henda orðing varð nú lögð Fasta Gerðarrætti til tulkingar, og serligan áhuga hevur orðið **“eigur”**. Hvat merkir tað?

er í gildi til ið hvussu er tann 1. oktober í 2015.

Í stuttum kann sigast, at úrskurðurin var: „**Eigur** merkir **skal**, men tó ikki altíð“.

Um tað at tulka

Tá ið vit skulu undir at tulka eina orðing, kunnu vit hyggja í bøkur og greinar um evnið, til dømis Kristiansen⁸, Jacobsen⁹, Rógvi¹⁰ og Waage¹¹.

Hesir høvundar siga nakað soleiðis: Tá ið ein orðing skal tulkast, er fyrst at fara eftir sjálvum orðaljóðinum, men ongantíð einsamøllum. Orðingin skal tulkast í tí høpi, hon er í. Hugsað skal verða um: Hvat merkir orðingin vanligi? Hvat var ætlanin? Hvat hava partarnir ætla? Hevur annar parturin týðiliga gjørt hin partin varan við sína tulking, longu tá orðingin varð gjørd? Kann parturin prógva tað? Kann hann ikki tað, átti hin kortini at vitað tað? Eru dómar, sum kunnu stuðla uppundir ávísa tulking? Er siðvenja á økinum? Er siðvenja á øðrum sambæriligum øki? Er lóggáva, sum kann stuðla uppundir ávísa tulking? Tulking má ikki føra til absurditet. Tulking má ikki føra til órímligheit. Tulking má ikki føra til nakað, sum hvørgin parturin ætlaði. Ein og hvør orðing má hava okkurt innihald. Tann, sum hevur gjørt og skrivað orðingina, hevur havt allar møguleikar at gera hana greiða, og tí er tað hann (koncipisturin), sum kemur at líða undir, at orðingin er ógreið. Ivin kemur hinum partinum til góða.

At ein og hvør orðing má hava okkurt innihald, kom fram í einum máli millum Kvindeligt Arbejderforbund og Servicebranchens Arbejdsgiverforening. Málið varð koyrt í ad. hoc. gerðarrætt, og har verður sagt: “*Selv om formuleringen ... “kan der indrømmes”- kunne tyde på, at en arbejdsgiver har ret til at nægte frihed med løn under barns første sygedag ... vil det ikke have nogen mening at fortolke bestemmelsen på denne måde, da arbejdsgiveren under alle omstændigheder ville have ret til at yde frihed ...* “.12

At tulka orðið eigur

Tá ið tað nú skal snúgva seg um at tulka orðið “eigur”, er tað ikki í tí týðninginum, orðið hevur í setninginum “Hanus *eigur* bátin”, men í týðninginum í setninginum “ikki *eigur* at smíða nøgluna fyrr enn bátin”.

Kann tað vera ein hjálp at finna, um orðið kemur fyri ádrastaðni?

Leita vit í somu sáttmálum sum omanfyri, kemur orðið fyri 13 ferðir í tí týðninginum.

8 Jens Kristiansen, Den kollektive arbejdsret, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2008, s. 269 ff

9 Per Jacobsen, Kollektiv arbejdsret, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1994, s. 55 ff

10 Kári á Rógvi, Felagsverklóg, Fróðskaparsetur Føroya 2013, síða 49 ff

11 Niels Waage, Fortolkningssprinsipper, notur frá fyrilestri á Fróðskaparsetri Føroya í 2010

12 Kristiansen s. 273

Eigur í pedagogsáttmálanum:

§ 14 stk. 3. Umsóknarfreistin **eigur** ikki at vera minni enn 14 dagar.

§ 18 Starvsfólk, ið er við barn, **eigur** at siga leiðsluni frá ...

Eigur í arbeiðarasáttmálanum:

§ 30 Á øllum støðugum arbeiðsplássum, har fleiri fólk eru í arbeiði, **eigur** so vítt gjørligt at vera rúm til etingar og klæðir. Hesi rúm **eiga** at vera upphitaði.

Eigur í starvsmannafelagssáttmálanum:

§ 3 stk. 4. ... Henda fráboðan **eigur** at verða gjørd í seinasta lagi 14 dagar eftir valið.

§ 6 stk. 5. Verður starvsfólk sagt at fara úr starvi, og er orsøkin eftir felagsins metan ógrundað, tá **eiga** Fíggjarmálaráðið og Starvsmannafelagið at taka ...

og 7 ferðir aftrat.

Vit endurgeva nøkur brot av tí, sum Fasti Gerðarrættur segði í grundgevingunum: „Ein samdur Gerðarrættur heldur tí, at protokollatið til §6 í sáttmálanum má sigast at vera eitt bindandi skjal og sostatt í roynd og veru partur av sáttmálanum heldur enn bert ein ætlan um, hvat partarnir hava í hyggju at gera.“

„Gerðarrætturin heldur, at tá ið ræður um at tulka ávísa orðing í sáttmála ella protokollati, er mest týðandi, hvussu orð og setningar verða brúkt í viðkomandi høpi, men neyðugt er eisini at hyggja at, hvussu orðið vanliga verður skilt málsliga“.

„ ... og eingin orðing í sáttmálanum kann ætlast at vera uttan innihald ella so leys, at hon ikki onkurs vegna bindur partarnar ella ræður fyri onkrum viðurskiptum partanna millum“.

„Sambært Móðurmálsorðabókini er tað týðningurin av orðinum „eiga“, ið liggur næst hesin: „hava rætt til, lutast, hava afturfyri“ og „mega, skula“. Um orðið „mega“ hevur orðabókin hendan høvuðstýðning: „vera noyddur til, noyðast, skula, eiga“. Orðið „skula“ hevur sambært orðabókini hesar høvuðstýðningar: „hava í sinni at gera, ætla staðiliga, vilja“ og „vera noyddur at, mega, eiga (at gera)“.

Í sjálvum úrskurðinum verður sagt:

„Protokollatið til § 6 í sáttmálanum millum Starvsmannafelagið og Fíggjarmálaráðið, dagfestur 20. oktober 2005, hevur sama gildi partanna millum, sum stóð tað í sjálvari sáttmálagreinini. At ávaring eigur at verða givin merkir, at ávaring skal verða givin. Hóast munnlig ávaring í flestu førum skal verða givin, áðrenn skrivlig ávaring kann verða givin sama starvsfólki, er hetta tó ikki neyðugt í øllum førum. Tað er ikki prógvað, at nøkur rættarvenja finst um ávaring sambært protokollatinum til § 6 í sáttmálanum“.

Vit síggja, hvussu rætturin hevur verið gjøgnum spurningarnar: Hvat er málsligi týðningurin? Hvat er týðningurin í hesum høpi? Hvat hevur verið ætlanin? Er nøkur siðvenja?

Herumframt fáa vit at vita nakað, sum ikki varð spurt um. Gerðarrætturin leggur aftrat, at eitt protokollat er at meta sum partur av sáttmálanum, og tað bindur partarnar.¹³

Rætturin hevur ikki viðgjørt spurningin, um tað hevur týðning, hvar protokollatið er: Um tað er inni í sjálvum sáttmálanum, hongur uppií aftast, ella liggur sum sjálvstøðugt skjal, sum leitast skal eftir. Tá kann verða spurt: Eitt protokollat, sum øll hava gloymt, er tað galdandi?

Tey, sum gera sáttmálar, eiga at leggja sær í geyma hesi orðini hjá Fasta Gerðarrætti: „ ... *eingin orðing í sáttmálanum kann ætlast at verauttan innihald ...*“.

Hugleiðingar

Í hesum konkreta førinum er orðið **eigur** tulkað sum **skal**. Tað er tí sannlíkt, at aðrastaðni í sáttmálum, har orðið **eigur** kemur fyri, kann verða skrivað **skal** í staðin.

Vit hyggja í starvsmannafelagssáttmálan:

§ 8 stk. 1. Starvskvinna, ið er við barn, **eigur** at siga leiðsluni frá, 3 mánaðir áðrenn hon væntar sær at eiga. Ger hon ikki tað, hevur stovnurin rætt til at siga henni upp frá tí degi, hon gerst óarbeiðsfør.

Í pedagogsáttmálan:

18. Barnsferð. Starvsfólk, ið er við barn, **eigur** at siga leiðsluni frá í seinasta lagi 3 mánaðir, áðrenn hon væntar seg at eiga.

Í tí seinna sáttmálanum er ikki eitt orð um uppsøgn. Í tí fyrra sáttmálanum kundi tað sama staðið **skal**, tí sigur starvskvinnan ikki frá, fær tað álvarsligar fylgjur. Hon **skal** siga frá, annars verður hon uppsøgd.

Í pedagogsáttmálanum er nett sama orðing, men enki stendur um fylgjur. Tað kundi so bent á, at eigur í tí førinum ikki merkir skal, men okkurt annað.

Frammanfyri er nevnt, at hugt kann verða at, um lóggáva kann stuðla uppundir ávísa tulkning. Upplagt er í hesum føri at hyggja í lóg um barsilsskipan frá 2001. Har stendur um fráboðan:

§ 3. Kvinnuligur løntakari, sum nýtir rættin til barsilsfarloyvi eftir § 1, stk. 1, stk. 2, 1. pkt. og stk. 3, **skal** innan 8 vikur eftir barnsburð **boða** arbeiðsgevara sínum frá, nær hon byrjar at arbeiða aftur.

Stk. 2. Maður, sum er løntakari, og sum nýtir rætt sín til barsilsfarloyvi eftir § 1, stk. 2, 2. pkt. og stk. 3, **skal** í seinasta lagi 4 vikur frammanundan **boða**

13 Hetta var ein orsök til, at við næstu samráðing varð orðingin sett í sjálvan sáttmálan.

arbeiðsgevara sínum frá, nær hann roknar við, hann er burtur frá arbeiði. Maður, sum er løntakari, og sum nýtir rætt sín til barsilsfarloyvi eftir § 1, stk. 5, **skal** innan 8 vikur eftir, at farloyvi er byrjað, **boða** arbeiðsgevara sínum frá, nær hann byrjar at arbeiða aftur.

Stk. 3. Tey, sum fáa barn við ættleiðing, skulu við fráboðan til arbeiðsgevaran halda somu freistir.

Stk. 4. Landsstýrismaðurin ásetur nærri reglur um skyldur løntakaranna mótvegis arbeiðsgevaranum at geva fráboðanir í sambandi við barsilsfarloyvi eftir § 1.

Her stendur, at kvinnan skal boða frá, nær hon byrjar at arbeiða aftur, meðan maðurin skal boða frá, bæði nær hann roknar við at vera burtur frá arbeiði, og nær hann roknar við at byrja aftur. Ikki eitt orð um at kvinnan skal boða frá, at hon væntar sær at eiga, og eingin freist. Í stk. 4 stendur tó, at landsstýrismaðurin ásetur nærri reglur um fráboðan. Tað er ikki gjørt, og ivasamt er eisini, um kunngerð frá einum landsstýrismanni kann brúkast sum tulkningarískoyti til sáttmála, sum landsstýrismaðurin ikki hevur nakað við at gera. Tað er eisini ein spurningur, um landsstýrismaðurin kann herða krøvini til fráboðan út um tað, sum stendur í lógini.

Lógin - lísín einsamøll - kann tí hugsast at geva ta ábending, at eigur í samband við barsil í sáttmálanum ongan týðning hevur. Hon sigur bara frá, um hon hevur hug.

Vit hava eisini aðra lóg at hyggja í, starvsmannalógin frá 1958:

§ 6. Stk. 1. At starvsmaður giftir seg, gevur ikki arbeiðsgevara rætt til at siga honum upp, uttan at halda seg eftir tí uppsagnarfrest, sum starvsmaður eigur.

Stk. 2. Kvinnuligur starvsmaður, sum er upp á vegin, hevur **skyldu at siga** arbeiðsgevaranum frá seinast 3 mánaðir, innan hon væntar sær at eiga. Ger hon ikki tað, hevur arbeiðsgevari rætt til at slíta tænastrá frá tí degi, umstøðurnar hava óarbeiðsføri við sær. Um so er, at sagt verður frá, kann arbeiðsgevari siga upp starvsmanni við teirri frest, sum henni tilkemur.

Sáttmálaásetingin við orðingini “ eigur at siga ” er helst sprottin úr hesum lógartekstinum, har starvskvinnan “ hevur skyldu at siga frá ”. Tað stuðlar uppundir, at eigur í hesum føri merkir skal.

At tað í barsilsskipanarlógini einki stendur um fráboðanarskyldu hjá mammuni, kann hava tvinnanda orsökir. Tað hevur ikki verið hildið neyðugt at siga nakað um fráboðanarskyldu, tí hon er longu í sáttmálanum og í starvsmannalógini. Men her er trupulleikin, at summir sáttmálar hava ongar ásetingar um barsil (í 2001), og ikki øll koma undir starvsmannalógina. Hin orsøkin kann vera, at tað verður mett at vera ein arbeiðsrættarlig grundregla, sjálvandi at siga frá. At

fráboðanarskyldan hjá pápum verður útgreinað, og at lógin ásetur, at mamman skal siga frá, nær hon byrjar aftur, kann koma av at ongin siðvenja og ongar grundreglur vóru um tað frammanundan. Her skal ikki verða gjørt meiri við tann spurningin.

Úrslitið av hesum má vera, at ásetingin “**eigur** at siga frá” í øllum førum merkir “**skal** siga frá”, tá ið talan er um barnferð.

Spurningurin, sum reisir seg, er, hvørjar kunnu fylgjurnar vera, tá ið barnakonan ikki sigur frá. Hon, sum er sett eftir starvsmannafelagssáttmálanum, kann verða uppsøgd! Hvussu við henni, sum er sett eftir pedagogsáttmálanum? Tað er valla hugsandi, at rætturin góðtekur uppsøgn grundað á, at barnakona ikki sigur frá. Tað kann tó verða mett at vera illoyalur atburður, og kann hava við sær áttalu ella ávaring.

Annars er tað soleiðis, at í starvsmannalógini koma orðini “eigur” og “eiga” fyri, men bara í týðninginum sum í “Hanus eigur bátin” og “hon væntar sær at eiga”. Í barsilsskipanarlógini koma hesi orðini als ikki fyri. Hetta bendir á, at lógarmiðir brúka ikki tey orðini, tí tey eru ikki greið. Sum Kári á Rógvi skrivar til síðst í greinini nevnd omanfyri, skulu orðini vera góð og greið, tá ið lógir verða smíðaðar, og tey, sum gera sáttmálar, kundu umhuga at lagt seg eftir tí.

At hesi orðini hava sníkt seg inn í serliga almennu sáttmálarnar, er helst av misskiltari trongd til at skriva ikki so harðligt. “Vit meina í grundini skal, men lat okkum orða tað eitt sindur mildari, vit skriva **eigur** í staðin”. Tá ið ásetingin í starvsmannalógini er flutt í sáttmálan, er hendan kosmetiska bleytgerðingin farin fram: “Hevur skyldu at boða frá” er vorðið til “eigur at siga frá”. Tá ið feløgini krevja okkurt, so heldur arbeiðsgevarasiðan, at tað er ikki so pent bara at siga nei, so heldur bjóða okkurt annað. Í omanfyri nevnda gerðarrættardómi lesa vit: “*Fyrsta svar Landsstýrisins undir samráðingunum var, at hetta skuldi ikki í sáttmálan, men eitt protokollat kundi møguliga góðkennast,...*”.

Tey, sum gera sáttmálar, **skulu** tí leggja seg eftir at brúka góð og greið orð, og ikki **eigur**, tá ið tey meina **skal**.

At enda ein viðmerking til eitt orð úr einum landi fyri sunnan. Dansk arbeiðsrætturin segði tann 28. mars í 2007 dóm í einum máli, sum snúi seg um arbeiðsgevarar, sum vóru limir í Danmarks Frisørmesterforening.¹⁴ Har stendur á síðu 21 í dóminum:

“Når forhandlingerne er decentrale har man brug for at udarbejde køreplaner, hvilket aftalen er udtryk for. Der er ikke fastsat nogen pligt til forudgående drøftelse inden fremsendelse af konfliktvarsel, idet der efter ordlyden alene ikke “bør” fremsendes konfliktvarsel uden en forudgående drøftelse. Der er ikke behov for parternes fortolkning af forståelsen, når ordlyden er klar”.

Avtalað er: “... der bør ikke fremsendes konfliktvarsel uden forudgående drøftelse”, men dómárin skrivar: “Der er ikke fastsat nogen pligt til forudgående drøftelse.”

14 A2007.135

Tað merkir, at í tí fòrinum merkti “**bør**” ikki “**skal**”. Var so orðingin uttan innihald? Ella er munur á týdninginum av “bør” einsamallum og í samansetingini “bør ikke”. Tað tykist, at Arbeiðsrætturin heldur, at “**bør ikke**” merkir ikki “**skal ikke**”.

Ein ósvaraður spurningur er tí:

Tá ið nú **eigur** merkir **skal**, merkir “**eigur ikki**” tað sama sum “**skal ikki**”?

Ein undrunarverd eftirlitsfrágreiðing há Sjúrdi Rasmussen

Torkil V. Rasmussen¹

Henda greinin var í fjølmiðlunum 8. og 9. oktober 2013, og er broytt og presiserað eitt sindur síðani tá. Greinin viðgerð eftirlitsfrágreiðingina há cand.jur., Sjúrdi Rasmussen, sum hesin gjørði vegna løgmann í samband við embætisfórluna há Kára P. Højgaard fyrrv. landsstýrismanni í innlendismálum.

Greinin setur spurning við praktiseringina av lögmanseftirlitinum sambært § 33, stk. 3, í stýrisskipanarlógini. Spurningur verður settur við materiellu heimildina sambært løgtingslóg nr. 53 frá 26. maí 2010 um einkarétt til at byggja, reka og fígga undirsjóvartunnil undir Skálafjørð og Tangafjørð, sum broytt við løgtingslóg nr. 35 frá 6. maí 2011 (hereftir nevnd ”tunnilslógin”). Greinin setur eisini spurning við fíggarligu heimildina til at avtala ”break fee” á eina millión. At enda viðgerð greinin upplýsingarnar, sum landsstýrismaðurin metti ikki vera av størri týðningi fyri løgtingsviðgerðina.

”Eftirlitið”

Týsdagin 8. oktober 2013 fekk lögmaður sína frágreiðing frá Sjúrdi Rasmussen, lögfrøðiligum ráðgeva há lögmanni um skálafjarðarleiðina, sum er at lesa á heimasíðuni há Løgmannsskrivstovuni.

Frágreiðingin er givin sambært § 33, stk. 3, í stýrisskipanarlógini:

”Lögmaður hevur eftirlit við, at hvør einstakur landsstýrismaður situr fyri sínum málsøki á lógligan og fullgóðan hátt.”

Hendan ítøkilig frágreiðingin handlaði um, hvørt Kári P. Højgaard, fyrrv. landsstýrismaður í innlendismálum, bar seg ólógliga at í embætisfórlu síni í samband við ætlanina um at fara undir at gera ein undirsjóvartunnil undir Skálafjørð og Tangafjørð, sí síðu 1 í frágreiðingini.

1 Lögfrøðingur. Fyrrv. SG-leiðari (Studiegruppe Leder) í stjórnarrætti (forfatningsret) á universitetinum í Keypmannahavn (KU); royndir sum advokatfulltrúi í Keypmannahavn. Nakrar royndir í føroysku miðfyrisingini undir lesnaðinum. Arbeiðir nú sum lögfrøðiligur ráðgevi í privatari fyrirkøku í Danmark innan olju- og gassíðnaðin.

Fyrst av öllum er það undrunarvert, at Sjúrdur Rasmussen, sum embætismaður – og sum liður í eftirlitsskyldu lögmanns sambært § 33, stk. 3 í stýrisskipanarlógini – leggur út við at siga, at *”Hendan frágreiðingin er ikki – og gevur seg ikki út fyri at vera – óheft”*. Víðari skrivar Sjúrdur Rasmussen, at *”frágreiðingin ikki er ein dómur, men ein meiri ella minni óviss forsøgn um úrslitið av einum hugsaðum rættarmáli.”*

Eftir mínum tykki er það sera ivasamt, um eftirlitsskylda lögmanns sambært § 33, stk. 3, í stýrisskipanarlógini er lúkað við eini ”heftari” og ”meiri ella minni óvissari forsøgn um úrslitið av einum hugsaðum rættarmáli”?!?

Orsøkin til frágreiðingina var jú, at það var varhugi um óreglusemi í embætisførsluni hjá Kára P. Højgaard í samband við málið um Eysturoyartunnilin.

Um vit taka orðingina hjá Sjúrdi Rasmussen fyri fult, kann lögmaður de facto ikki útinna sína eftirlitsskyldu, tí hansara ráðgevarar fara altíð at vera heftir í mun til lögmann. Hetta undrar meg stórliga, tí embætisfólkini skulu ikki hava eftirlit við lögmanni. Tey skulu vegna lögmann hava eftirlit við, at landsstýrisfólkini undir lögmanni umsita teirra respektivu málsøki á lógligan (obj. juridiskt krav) og fullgóðan hátt, tá ið varhugi er um óreglusemi.

Um vit fylgja hesi tankagongdini, lúkaði frágreiðingin hjá Sjúrdi Rasmussen ikki eftirlitsskyldu lögmanns sambært § 33, stk. 3 í stýrisskipanarlógini um lógliga fyrisiting. Tí var skeivt at sipa til § 33, stk. 3 í stýrisskipanarlógini, tá ið talan var um eitt politiskt heft partsinnlegg.

Manglandi sipan

Sjúrdur Rasmussen greiðir frá, at ”metodan, ella arbeiðsháttarlagið, undir frágreiðingini er at samanbera faktum, soleiðis sum það er upplýst við rættarkeldum, t.e. lógum, kunngerðir útskrivaðar við heimild í lóg, dómsvenju, lögfrøðiligar bókmentir og náttúru málsins...”, sí síðu 2.

Sjálvt um frágreiðingin sigst at vera undirbygd á rættarkeldur, er það tó rættiliga óvanligt, at ein juridiskur rithøvundurin í einari almennari frágreiðing ikki sipar til nakra dómsvenju ella lögfrøðilga bókmentu, sum undirbyggir frágreiðingina.

Innihaldið

Um sjálvt innihaldið í frágreiðingini viðgerð Sjúrdur Rasmussen slettis ikki spurningin, hvørt materiella heimildin at ”samráðast um” og at ”veita einkarétt” var í lagi. Sjúrdur Rasmussen skrivar, at það var heimild til at avtala ”break fee”, tí tann heimildin lá sambært rithøvundinum í teimum játtaðu 6 milliónunum á figgjarlógini fyri 2013, sí síðu 3 í frágreiðingini.

Rithøvundurin hoppar sostatt uppum tann nokk mest áhugaverda og sentrala spurningin í hesum málinum: Var tað yvirhøvur heimild í tunnislógini at ”samráðast” og at ”veita einkarétt” til eitt privat felag?

Hvar er heimildin?

Vit vita, at § 2, stk. 4 um ger av sáttmála og § 2, stk. 5 í tunnislógini viðv. fyrireiking og gerð er treytað av, at heimildin sambært § 2, stk. 3 er í lagi. Tískil burdi Sjúrdur Rasmussen fyrst av øllum kannað, um sjálv heimildin at samráðast og at veita einkarétt yvirhøvur var í lagi.

Hyggja vit eftir orðaljóðinum í § 2, stk. 3 i tunnislógini, so stendur:

”Um landsstýrismaðurin ikki nýtir heimildina at geva P/F Skálafjarðartunlinum einkaréttin í seinasta lagi 1. august 2011, fellur heimildin burtur, uttan so at landsstýrismaðurin í staðin ger av at bjóða út einkaréttin í fríari kapping, við tí endamáli at geva øðrum einkaréttin. Um so er, verður landsstýrismanninum heimilað at gera ein sáttmála um einkarétt við tann, sum út frá einari samlaðari meting má metast at hava givið besta tilboðið.”

Sum flestum kunnugt bleiv freistin við løgtingslóg nr. 35 frá 6. mei 2011 longd frá 1. november 2010 til 1. august 2011. Tískil skal 1. november í viðmerkingunum til upprunalógina lesast sum 1. august 2011:

Á síðu 15 í nevndu viðmerkingum stendur:

”Tað verður gingið út frá, at kappingarútsetingin í tíð verður samhangandi við 1. november 2010. Tað snýr seg sostatt ikki um eina standandi heimild til landsstýrið, sum kann verða brúkt uttan tíðaravmarking.”

Kravið er sostatt, at talan skal vera um samhang í tíð við 1. nov. 2010, sum við omanfyri nevndu løgtingslóg bleiv útsett til 1. aug. 2011. Um vit fara aftur í tíðina til tann 2. august 2011, var táverandi landsstýrismaður í innlendismálum, John Johannesen, úti í miðlunum og boðaði frá, at hann ætlaði sær ikki at brúka heimildina at bjóða verkætlanina út í fríari kapping. Kári P. Højgaard harmaðist mikið um ta avgerðina, sí Dag og Viku frá 2. august 2011.

Løgtingval var ikki fyrr enn 29. oktober 2011, og samgongan bleiv fyrst stovnað tann 14. november 2011, sí samgonguskjalið. Tískil er kravið um samhang í tíð við 1. august 2011 eftir mínum tykki við støði í lógarviðmerkingunum langt frá uppfyllt.

Harafurat kann mann eisini spyrja, um kravið um ”fría kapping” varð lokið.

Eg havi ikki kannað praksis í Føroyum á hesum øki, men viðmerkingarnar vísa á interna lisitátión, sum í lögfrøðini er nakað heilt annað enn tað juridiskt viðurkenda hugtakið ”frí kapping” sambært orðaljóðinum í lógini. Spurningurin er sostatt, um viðmerkingarnar á hesum ítøkiligá øki fella uttan fyri karmarnar av lógini og harvið eru í stríð við lógina?

”Break Fee”

Fyri at koma inn á ”break fee” ella avtalaðu ”bótina” fyri ikki at gera semju innan tann 31. august 2013 hava lögmaður og nakrir dulnevndir lögfrøðingar (og nú eisini Sjúrdur Rasmussen) verið frammi og sagt, at játtanin á 6 milliónir á fíggjarlóg fyri 2013 er bæði heimild til ”break fee” og til at ”veita einkarætt” til eitt privat felag.

Les vit viðmerkingarnar til fíggjarlógina á síðu 373, so stendur undir heitinum Eysturoyartunnilin – **fyrirreiking til útbjóðing** (mín markering):

”Innlendismálaráðið er farið undir at fyrirreika útbjóðing av verkætlanini at gera Eysturoyartunnilin. Tað eru játtaðar 6,0 mió. krónur til endamálið í 2013. Tann, ið fær einkarætt at gera tunnilin, verður at endurrinda landinum hesar útreiðslur.”

At seta pening av til ”fyrirreiking til útbjóðing” á fíggjarlóg er langt frá heimild til at ”veita einkarætt” sambært materiellari lóg, sí eisini orðingina:

”Tann, ið fær einkarætt at gera tunnilin, verður at endurrinda landinum hesar útreiðslur.”

Hesin aktørurin er ikki funnin og kann bert finnast eftir fríari kapping sambært gyldigari lógarheimild.

Lurtaðu vit eftir kjakinum í sjónvarpinum týskvøldið tann 1. okt. 2013, upplýsti Kári P. Højgaard, at játtaði peningurin var settur av til at gera ymsar forkanningar í samband við verkætlanina. Løgtingið kann sjálvandi játta pening til slíkar forkanninar, um landið einaferð í tíðini ætlar at bjóða verkætlanina út. Men slík játtan á fíggjarlóg er neyvan heimild til at ”veita einkarætt” sambært materiellari lóg.

Harafturat er játtanin á 6. mió. kr. til forkanningar klárt treytað av, at tann, ið fær einkarættin, skal endurrinda landinum hesa upphædd. Av tí at játtanin er treytað av, at hon skal endurrindast, er tað í náttúru málsins (sagens natur) ikki heimild til at gera semju um ”break fee”, ið IKKI verður endurrindað. Harafturat varð játtanin játtað í tíð langt áðrenn, at nakað lögting kendi til ”break fee” klausulin í loyniligu avtaluni, so har er eiheldur demokratiskur vilji aftanfyri játtanina á 6

milliúnir til ”break fee”. Tískil er tað sera ivassamt, um ”break fee” skal tulkast sum partur av hugtakinum ”fyrireiking” sambært fíggarlógini fyri 2013.

Stýrisskipanarlógin ásetur greitt í § 43, stk. 2:

”Eingin útreiðsla má verða goldin, uttan at heimild er fyri henni í teirri fíggarlóg, ella aðrari játtanarlóg, ið er í gildi, tá ið ávíst verður. Tó kann í tíðarskeiðinum fram til 1. apríl, eftir at fíggarárið er endað, verða ávístur peningur av farnu fíggarlógini fyri útreiðslur, ið havdar eru í farna fíggarári.”

Um ”break fee” verður goldið uttan heimild í fíggarlóg ella aðrari játtanarlóg, kann landsstýrismaður ella løgmaður revsast sambært grein 5, stk. 1 í lóg um ábyrgd landsstýrisins, ið ásetur:

”Løgmaður ella landsstýrismaður verður revsaður, um hann tilætlað ella av grovum ósketni skúgvar til viks tær skyldur, sum liggja á honum sambært løgtingslóg um stýrisskipan Føroya ella lóggávuni annars ella starvsinnihaldi hansara.”

Sjálvt um útreiðslan ikki er goldin, er kravið allfakavæl stovnsett. Spurningurin er sostatt, um CIP fer at gera sítt krav galdandi móti landinum.

Harafturat kann landið reisa endurgjaldskrav móti lögmanni ella landsstýrismanni sambært § 10 í lóg um ábyrgd landsstýrisins:

”Viðvíkjandi endurgjaldsábyrgd í sambandi við gerðir løgmans ella landsstýrismanna eru galdandi tær vanligu reglurnar um endurgjald fyri skaða, sum persónur í landsins tænastu hevur gjørt.”

Um milliúnin verður goldin, hevur landið havt eitt fíggarligt tap, sum landið kann gera galdandi móti tí ella teimum, sum í landsins tænastu hava givið landinum eitt fíggarligt tap. Hugtakið ”skaðið” skal allarhest javnstillast við hugtakið ”fíggarligt tap” í hesum føri, sjálvt um tað í endurgjaldsrættinum er hvør sítt.

Teir tagdu upplýsingarnir:

Viðvíkjandi upplýsingunum, sum løgtingið aldrin fekk m.a. 11 síður av ramandi kritikki av málinum frá umsitingini í innlendismálaráðnum, og útrokningar frá Landsverk, vil rithøvundurin sum lögfrøðingur ikki avgera, í hvønn mun hesar eru av stórum týðningi fyri løgtingið ella ei. Tó roknar Sjúrdur Rasmussen við, at manglandi upplýsingurin skal vera av slíkum slagi, at hann veruliga ger mun hjá tí einstaka tingmanninum, tá ið hann skal taka støðu til, um hann atkvøður fyri ella í móti, sí síðu 5 og 6 í frágreiðingini.

Hetta er eini sera varisligt støða at taka. Talan er í málinum um størstu og nokk eisini dýrastu byggiverkætlan í Føroya søgu. Longu tískil hevur fólkíð og tess umboð á tingi allahelst stóran almennan áhuga í at kenna útrokningarnar hjá landsins fremsta ráðgevarastovni á økinum. Harafturat hevur fólkíð eisini ein demokratiskan áhuga í, at tess fólkavaldu umboð í einum demokratiskum rættarsamfelag kunnu lóggeva út frá einum upplýstum grundarlagi í samsvar við tingskipanina.

Tað hevur í hvussu so er almennan áhuga fyri ymsu løgtingslimirnir, hvussu nógv brúkarin kemur at gjalda, um loysnin verður almenn ella privat. At úttinnandi valdið eftir einari subjektivari smaksak selektivt kann meta um, hvørt upplýsingar eru av stórum týðningi fyri tingviðgerðina ella ei er eftir mínum tykki sera ivasamt og er møguliga í konflikt við valdsbýtið.

Viðvíkjandi sjálvari tí loyniligu konsissionsavtaluni, átti tingsins demokratiska viðgerð ikki uttan heilt greiða lógarheimild verið avmarkað ella dikterað - av einum privatum vinnufelag, har okkara hægsti myndugleiki undir strangari tagnarskyldu og revsiábyrgd skal inn á eina privata advokatfyrirøku undir fysiskum eftirliti fyri at síggja innihaldið í loyniligu avtaluni, sum annars lá til grund fyri demokratisku tingviðgerðini. Slíkt hoyrir ongastaðnis heima í einum annars vælverkandi demokratiskum rættarsamfelag anno 2013!

Niðurstøða

Tá ið neyvan nøkur materiel heimild var fyri at "samráðast" um at "veita einkarætt", tí kravið um samanhang í tíð, ella kravið um "fría kapping" ikki var uppfyllt, átti lögmaður sostatt fyri langari tíð síðani ført eitt munandi betri eftirlit við, at táverandi landsstýrismaðurin í innlendismálum sat fyri sínum málsøki á fullgóðan og lógligan hátt, sí § 33, stk. 3, í stýrisskipanarlógini. Sama er galdandi viðvíkjandi loyniliga klausulinum um "break fee", hvørt útgjald neyvan hevur nakra greiða fíggjarliga heimild og teimum væntandi upplýsingunum fyri tingviðgerðini av málinum.

Frágreiðingin hjá Sjúrdi Rasmussen átti tískil verið ein onnur enn ein heft og meiri ella minni óviss forsøgn um eina hypotetiska rættarsak. Frágreiðingin átti at verið eitt objektivt juridiskt eftirlit vegna løgmann við Kára P. Højgaard í samsvar við lógarkravið í § 33, stk. 3, í stýrisskipanarlógini. At enda burdi frágreiðingin komið fyri langari tíð síðani og við nøkrum øðrvísi niðurstøðum. Tískil er spurningurin, um so er, at Kári P. Højgaard hevur framt óreglusemi í landsins tænastu sum innlendismálaráðharri, um lögmaður eisini skal ábyrgdast fyri brot á sína eftirlitsskyldu?

